

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Legalita preemptivní sebeobrany

Legality of pre-emptive self-defence

červen 2013

Veronika Davidová

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 25. června 2013

Podpis

Velmi děkuji paní doktorce Veronice Bílkové za veškerou pomoc, laskavý přístup a nezbytné rady, které umožnily dokončení této práce.

Děkuji současně Darině za laskavou spolupráci, bez které by se tato práce nedostala včas na správné místo.

Obsah

Úvod.....	6
1 Právo na sebeobranu v pramenech mezinárodního práva.....	8
1.1 Vztah Charty OSN a mezinárodního obyčej.....	8
1.1.1 Mezinárodní obyčej	9
1.2 Rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora.....	11
1.3 Učení nejkvalifikovanějších znalců veřejného práva různých národů.....	12
1.4 Dílčí závěr	12
2 Právo státu na sebeobranu.....	14
2.1 Obecné vymezení	14
2.1.1 Nejednotnost používané terminologie	14
2.1.2 Právo státu na sebeobranu: článek 51 Charty OSN	15
2.1.3 Podmínky legálního výkonu práva na sebeobranu	16
2.2 Restriktivní a extenzivní přístup k výkladu práva na sebeobranu.....	17
2.2.1 Restriktivní přístup	17
2.2.2 Extenzivní přístup	18
2.3 Dílčí závěr	20
3 Zásada zákazu hrozby silou a použití síly	21
3.1 Obecné vymezení	21
3.2 Zákaz hrozby silou v mezistátní praxi	23
3.3 Dílčí závěr	24
4 Preemptivní sebeobrana.....	26
4.1 Koncept preemptivní sebeobrany v historické perspektivě	26
4.1.1 Příklad Caroline	26
4.1.2 Vývoj práva na sebeobranu v meziválečném období	29
4.2 Preemptivní sebeobrana optikou Mezinárodního soudního dvora.....	31
4.3 Preemptivní sebeobrana v mezistátní praxi po roce 1945.....	33
4.3.1 Námořní blokáda Kuby.....	33
4.3.2 Šestidenní válka	35
4.3.3 Útok na jaderný reaktor v Osiraku.....	37
4.3.4 Národní bezpečnostní strategie USA a útok USA proti Iráku	39
4.3.5 Zpráva Panelu OSN a zpráva generálního tajemníka OSN	41

4.3.6	Letecký útok na jaderné zařízení Al-Kibar v Sýrii	44
4.4	Preemptivní sebeobrana z pohledu současné doktríny.....	45
	Závěr	48
	Seznam pramenů a použité literatury.....	49
	Seznam zkratek	54
	Summary.....	55
	Klíčová slova	56

Úvod

Právo na sebeobranu patří mezi základní práva každého státu. Jeho vyjádření je však složité a působí interpretační problémy. Dlouhodobě problematickým aspektem tohoto práva je postavení konceptu preemptivní sebeobrany v mezinárodním právu. V současné době není pochyb o tom, že stát je oprávněn uchýlit se k sebeobraně v případě vzniku ozbrojeného útoku. Podstatně kontroverznější je odpověď na otázku, zda je stát oprávněn uchýlit se k sebeobraně také tehdy, kdy ozbrojený útok teprve hrozí. Problematika legality konceptu preemptivní sebeobrany je mezinárodněprávní doktrínou opakovaně diskutována od přijetí Charty OSN a dosud nebyla uspokojivě vyřešena. Tato práce si klade za cíl zmapovat možnosti legality preemptivní sebeobrany v současném mezinárodním právu. Za tímto účelem bude zkoumán právní i faktický stav tohoto konceptu. Zvláštní pozornost bude věnována zejména mezistátní praxi po roce 1945, která má pro utváření preemptivní sebeobrany zásadní význam.

Práce je členěna do sedmi částí – úvodu, čtyř kapitol a závěru. Kapitola první se zabývá prameny mezinárodního práva, které regulují právo na sebeobranu. Jedná se o mezinárodní smlouvu, mezinárodní obyčej, rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora a mezinárodněprávní doktrínu. Smyslem této kapitoly je vymezit vztahy mezi výše uvedenými prameny a analyzovat možnosti jejich působení na vývoj konceptu preemptivní sebeobrany. Vliv výše uvedených pramenů na obsah článku 51 Charty OSN bude východiskem pro zhodnocení legality preemptivní sebeobrany v současném mezinárodním právu. V kapitole druhé je obecně charakterizováno právo na individuální sebeobranu a současně je zde upřesněn ne zcela ustálený pojem preemptivní sebeobrany. Tato kapitola se dále zabývá rozбором základních přístupů k interpretaci práva na sebeobranu, tedy přístupu extenzivního a přístupu restriktivního. Kapitola třetí stručně analyzuje povahu zákazu hrozby silou a použití síly v mezinárodním právu a přípustné výjimky z tohoto zákazu. Kapitola čtvrtá se zabývá samotným konceptem preemptivní sebeobrany. Pozornost je zaměřena na případ Caroline z roku 1837, se kterým je tradičně spojován vznik preemptivní sebeobrany. Z hlediska metodologie je v této části kapitoly využita metoda historická. V této kapitole jsou dále analyzována rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora týkající se práva na preemptivní sebeobranu a relevantní mezistátní praxe od roku 1945. Detailnímu rozboru jsou podrobeny následující případy: námořní blokáda Kuby,

šestidenní válka, útok na jaderný reaktor v Osiraku, útok USA proti Iráku a letecký útok na jaderné zařízení v Al-Kibar v Sýrii.

Základními metodologickými prostředky, kterých tato práce využívá, jsou kromě výše uvedené metody historické také analýza a syntéza. Při zkoumání jednotlivých aspektů legality preemptivní sebeobrany je hlavní pozornost věnována Chartě OSN, právu obyčejovému a rozhodnutím Mezinárodního soudního dvora. V rámci analýzy mezistátní praxe práce využívá zejména záznamy z jednání Rady bezpečnosti a Valného shromáždění Organizace spojených národů a diplomatická vyjádření jednotlivých států. Práce dále vychází z poznatků významných děl doktríny mezinárodního práva. Podstatná část zkoumané nauky týkající se jednotlivých aspektů konceptu preemptivní sebeobrany pochází převážně z angloamerického prostředí.

1 Právo na sebeobranu v pramenech mezinárodního práva

Právo státu na sebeobranu je formálně zakotveno v článku 51 Charty OSN. Nejednoznačná formulace tohoto ustanovení vedla krátce po přijetí Charty OSN k vytvoření dvou základních doktrinálních přístupů, které rozsah práva na sebeobranu pojmají odlišně. Oba přístupy přitom vycházejí zejména z odlišného výkladu článku 51. Právo na sebeobranu není nicméně regulováno výlučně Chartou OSN a pro zhodnocení legality preemptivní sebeobrany v současném mezinárodním právu má zásadní význam to, do jaké míry byl článek 51 ovlivněn v důsledku následného působení jiných pramenů mezinárodního práva. Cílem této kapitoly je analyzovat, jakým způsobem mohou pravidla mezinárodního obyčeje, rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora a názory mezinárodněprávní doktríny ovlivnit institut práva na sebeobranu formálně zakotvený v článku 51.

1.1 *Vztah Charty OSN a mezinárodního obyčeje*

Mezinárodní smlouvy, mezinárodní obyčej, jakožto důkaz obecné praxe uznávané za právo, soudní rozhodnutí a učení nejkvalifikovanějších znalců veřejného práva různých národů jsou platnými prameny mezinárodního práva ve smyslu článku 38 Statutu Mezinárodního soudního dvora („*Statut*“), které regulují právo na sebeobranu. Mezinárodní smlouva, v kontextu této práce se jedná o Chartu OSN, a mezinárodní obyčej patří mezi tzv. základní prameny mezinárodního práva. Mezinárodní právo vychází ze zásady rovnosti mezi těmito základními pravidly, byť část doktríny, tzv. *konsenzualisté*, přiznává určitou míru nadřazenosti mezinárodně smlouvě, kterou zdůvodňují vyšší mírou vyjádření konsensu, který se ve smlouvě „*manifestuje jako výslovný a jasně formulovaný, naopak v obyčeji jako nejistý, tacitně projevený*“.¹ Pravidla zakotvená v článku 51 Charty OSN lze v zásadě považovat za rovnocenná s obyčejovými pravidly, která regulují právo na sebeobranu.

Článek 51 Charty OSN patří mezi případy, kdy mezinárodní smlouva kodifikuje dříve existující pravidla obyčejová. Paralelní existence smluvních a obyčejových pravidel není v mezinárodním právu vyloučená a nebrání současné aplikaci obou. K přípustnosti paralelní existence smluvních a obyčejových pravidel se vyjádřil

¹ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné: jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. 5. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, str. 178.

i Mezinárodní soudní dvůr zejména ve věci *Kontinentálního šelfu v Severním moři* (1969), kde připustil, že mezinárodní smlouva i obyčej mohou současně regulovat totožná pravidla. Mezinárodní soudní dvůr opakovaně uznal ve věci *Vojenských a polovojenských činností v Nikaragui a proti ní* (1986), tentokrát přímo v souvislosti s právem na sebeobranu, že „neexistuje žádný důvod tvrdit, že pokud obyčejové mezinárodní právo zahrnuje stejná pravidla jako právo smluvní, pak právo smluvní "nahrazuje" právo obyčejové tak, že obyčejové mezinárodní právo přestane samo o sobě dále existovat“ („there are no grounds for holding that when customary international law is comprised of rules identical to those of treaty law, the latter "supervenes" the former, so that the customary international law has no further existence of its own“)². V případě konkurence smluvních pravidel zakotvených v článku 51 Charty OSN a pravidel obyčejových je nutno aplikovat vykládací pravidlo *lex specialis derogat legi generali*. Mezinárodní smlouva, resp. Charta OSN pak „zpravidla představuje pravidlo speciální (*lex specialis*) na rozdíl od obyčeje, který má povahu obecného pravidla (*lex generalis*)“.³ Postup může být samozřejmě i opačný, pokud pravidlo mezinárodního obyčeje má oproti pravidlu smluvnímu charakter *lex specialis*. V mezinárodním právu tedy není vyloučena situace, aby mezinárodní smlouva, resp. Charta OSN byla později změněna nebo nahrazena v důsledku působení nových norem mezinárodního obyčeje.

1.1.1 Mezinárodní obyčej

Mezinárodní obyčej, druhý ze základních pramenů mezinárodního práva, je ve smyslu článku 38 Statutu vymezen jako důkaz obecné praxe uznávané za právo. Na rozdíl od mezinárodní smlouvy, resp. Charty OSN vykazuje jistá specifika. Zaprvé, mezinárodní obyčej je nepsaným pramenem mezinárodního práva, kdy jednotlivá pravidla mezinárodního obyčeje se utváří živelně na základě praxe států. Jejich obsah je tak určován prostřednictvím společenskopolitických okolností relevantních v mezistátní praxi a nevzniká cestou formálního slovního znění, jak je tomu v případě mezinárodních smluv. Zadruhé, mezinárodní právo klade četná kritéria, podle kterých je nutné

² *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (Nicaragua v. United States of America), I.C.J. Reports (1986), bod 177.

³ ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé, obchodní*. 3. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, str. 58.

posuzovat vznik nové normy obyčejového práva a která současně dokládají, že vznik takové normy není snadným procesem.

Ve smyslu článku 38 Statutu vznikne nová obyčejová norma pouze tehdy, pokud jsou splněny dva základní prvky. Zaprvé musí existovat relevantní praxe (*usus*) států (tzv. materiální prvek) a současně je nutné, aby tato praxe byla přijímána jako výraz práva (*opinio juris sive necessitatis*; tzv. subjektivní prvek). S výjimkou výše uvedených znaků Mezinárodní soudní dvůr vymezil některé další podmínky nezbytné pro vznik nové normy obyčejového práva. Ve věci *Kontinentálního šelfu Severního moře (1969)* Soud definoval, že k tomu, aby došlo k vytvoření norem mezinárodního obyčeje, musí existovat nejen relevantní praxe států přijímaná jako výraz práva, ale tato praxe musí být současně rozsáhlá (*extensive*), aniž by došlo k jejímu přerušení, a musí být skutečně jednotná (*virtually uniform*). V doktríně je dále formulován i požadavek, aby mezinárodní praxe byla reprezentativní, tedy taková, aby se na ní „*podílel dostatečný počet států, včetně těch, jejichž zájmy jsou zvláště dotčeny*“.⁴ Relevantní okolností, resp. relevantní mezistátní praxí, prostřednictvím které lze identifikovat normu mezinárodního obyčeje, může být v zásadě jakákoliv praxe států. Může se jednat například o „*diplomatickou korespondenci, politická prohlášení, tiskové zprávy, názory oficiálních právních poradců /.../ praxi mezinárodních orgánů a rezoluce Valného shromáždění OSN týkající se právních otázek*“.⁵ V současném mezinárodním právu mají zásadní význam zejména rezoluce Valného shromáždění, které dokumentují vyjádření jednotlivých států.

Z výše uvedeného je patrné, že smluvní a obyčejové podmínky výkonu práva na sebeobranu jsou si z formálního hlediska rovny, není však vyloučeno, aby nová norma mezinárodního obyčeje změnila nebo zcela nahradila článek 51 Charty OSN. Z důvodu výše uvedených četných požadavků na vznik takové normy je nicméně zřejmé, že změna článku 51 Charty OSN vyžaduje vysoce kvalitní mezistátní praxi, která je rozsáhlá, jednotná a reprezentativní a dokládá přesvědčení mezinárodního společenství o tom, že preemptivní sebeobrana je legálním, případně nelegálním konceptem mezinárodního práva. Nadměrná různorodost mezistátní praxe týkající se práva na preemptivní sebeobranu nebo nedostatek přesvědčení o právní závaznosti relativně

⁴ Tamtéž, str. 76.

⁵ BROWNLIE, Ian. *Principles of public international law*. 7th ed. New York: Oxford University Press, 2008, str. 6.

jednotné mezistátní praxe může působení mezinárodního obyčeje oslabit a zamezit zásadní změně obsahu článku 51 Charty OSN. Výše bylo naznačeno, že obsah norem mezinárodního obyčeje je utvářen prostřednictvím relevantních společenskopolitických okolností v mezistátní praxi. Tato skutečnost značně stěžuje identifikaci jednotlivých znaků mezinárodního obyčeje, resp. norem obyčejového práva. Pomocnou roli v jejich zjišťování má spolupůsobení dalších pramenů mezinárodního práva, zejména soudních rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora.

1.2 Rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora

Soudní rozhodnutí nemají pro regulaci sebeobrany v mezinárodním právu natolik zásadní význam jako Charta OSN a normy mezinárodního obyčeje. Z formálního hlediska, ve smyslu článku 38 Statutu, jsou soudní rozhodnutí toliko podpůrným prostředkem k určování právních pravidel. Zvláštní postavení nicméně zaujímají rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora, která jsou pro mezinárodněprávní regulaci vysoce relevantní. Doktrína i samotná mezistátní praxe tuto skutečnost dokládají. R. Higgins například tvrdí, že rozhodnutí i stanoviska jsou někdy považována „za autoritativní prohlášení Soudu o současném stavu mezinárodního práva, nikoliv za pouhé podpůrné prostředky k určování právních pravidel“.⁶ H. W. A. Thirlway⁷ ve své knize *International Customary Law and Codification* uvádí, že je to nakonec Mezinárodní soudní dvůr, který prohlásí, co je mezinárodním právem.

Rozhodovací činnost Mezinárodního soudního dvora je značně respektovaná i mezi samotnými státy. Soudce Mezinárodního soudního dvora Ch. Greenwood⁸ dokumentuje, že od roku 1981 bylo Mezinárodnímu soudnímu dvoru dobrovolně předloženo více než 50 případů, přičemž pouze v jednom případě se strana sporu odmítla řízení účastnit. Většina řízení byla zahájena na základě jednostranné žádosti státu, aniž by žalovaný stát zpochybnil příslušnost Mezinárodního soudního dvora. I přes neexistenci formálního mechanismu k vynucení rozsudku strany v zásadě dobrovolně splnily povinnosti jim uložené. Na skutečnost, že rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora mají zásadní význam, upozorňuje například J. Ondřej, když uvádí, že

⁶ HIGGINS, Rosalyn. *Problems and process: international law and how we use it*, Oxford: Clarendon Press, 1995, str. 202.

⁷ Tamtéž, str. 37.

⁸ GREENWOOD, Christopher. Role of the International Court of Justice in the Global Community. [online]. 2011, str. 250, [cit. 2013-06-09]. Dostupné z: <http://www.pnu.ac.ir/portal/File/ShowFile.aspx?ID=73612fff-6518-4712-b8a2-094d988f9969>.

uzná-li Mezinárodní soudní dvůr „určité pravidlo zachovávané v praxi za obyčejové, a tudíž závazné, mívá to zásadní vliv na další chování států“.⁹ Ve srovnání s Chartou OSN a mezinárodním obyčejem je význam těchto rozhodnutí pro mezinárodněprávní regulaci nižší. I přesto mohou rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora poskytnout užitečnou směrnicí pro posouzení legality konceptu preemptivní sebeobrany tím, že usnadní identifikaci pravidel mezinárodního obyčeje. Z tohoto důvodu je nutné věnovat zvýšenou pozornost právě rozhodnutím Mezinárodního soudního dvora, který se k některým aspektům preemptivní sebeobrany v průběhu své rozhodovací činnosti vyjádřil.

1.3 Učení nejkvalifikovanějších znalců veřejného práva různých národů

Při zhodnocování legality konceptu preemptivní sebeobrany tato práce vychází také z doktríny, resp. ve smyslu článku 38 Statutu z učení nejkvalifikovanějších znalců veřejného práva různých národů. Obdobně jako rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora jsou názory doktríny řazeny mezi podpůrné prostředky k určování právních pravidel a nemají pro posouzení legality konceptu preemptivní sebeobrany klíčový význam. Význam doktríny spočívá zejména v tom, že je způsobilá ovlivnit tvorbu mezinárodního práva nepřímo. Může totiž působit na „výklady, aplikaci a tvorbu mezinárodního práva tím, že ovlivňují myšlení osob, které vystupují na mezinárodním poli jako státníci a diplomaté, mezinárodní soudci, rozhodci, členové kodifikačních orgánů apod.“.¹⁰

1.4 Dílčí závěr

Základními prameny, které regulují právo státu na sebeobranu v současném mezinárodním právu, jsou Charta OSN a pravidla mezinárodního obyčeje. Z výše uvedeného přehledu je patrné, že článek 51 Charty OSN může být změněn následným působením mezinárodního obyčeje, resp. praxí států po roce 1945, která může doložit přijetí nebo odmítnutí konceptu preemptivní sebeobrany v současném mezinárodním právu. V rámci hodnocení otázky, zda došlo k vytvoření nové obyčejové normy, která připouští legalitu konceptu preemptivní sebeobrany v současném mezinárodním právu, bude tato práce dále vycházet zejména z analýzy rezolucí přijatých na půdě OSN, vyjádření jednotlivých států a také z rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora.

⁹ ONDŘEJ, Jan, op.cit 3, str. 79.

¹⁰ Tamtéž, str. 80.

Pozornost bude věnována i názorům doktríny, zejména z toho důvodu, že mohou mít zásadní vliv na budoucí vývoj konceptu preemptivní sebeobrany.

2 Právo státu na sebeobranu

2.1 Obecné vymezení

2.1.1 Nejednotnost používané terminologie

Mezinárodněprávní doktrína nepoužívá zcela jednotnou terminologii k rozlišení jednotlivých konceptů sebeobrany. Nejednotnost je způsobena zejména tím, že pojmy označující jednotlivé koncepty sebeobrany nejsou žádným způsobem definovány platným mezinárodním právem a liší se v závislosti na přístupu různých právníků mezinárodního práva.

Konzistentním způsobem jsou používány pojmy *anticipatorní* sebeobrana (anticipatory self-defence) a sebeobrana *interceptivní* (interceptive self-defence). *Anticipatorní* sebeobranou se rozumí takový útok v sebeobraně, který se realizuje proti bezprostředně hrozícímu ozbrojenému útoku. Tento termín je často používán zejména v angloamerické doktríně, například D. W. Bowettem, A. Garwood-Gowersem nebo N. A. Shahem. Pojem *preemptivní* v pojetí výše uvedených autorů pak označuje sebeobranu proti útoku, který hrozí v delším časovém horizontu. V současné doktríně se lze setkat také s pojmem sebeobrana *interceptivní*, pojetí reprezentované Y. Dinsteinem. *Interceptivní* sebeobrana nesměřuje proti „pouhému“ bezprostředně hrozícímu ozbrojenému útoku, ale je zaměřena proti takovému ozbrojenému útoku, který je bezprostřední a současně vývojově již v natolik pokročilé fázi, že jeho vznik je neodvratný („/.../an interceptive strike counters an armed attack which is in progress, even if it still is incipient: the blow is ‚imminent‘ and practically ‚unavoidable‘“¹¹).

Terminologické nejasnosti ohledně jednotlivých druhů sebeobrany se objevují zejména v souvislosti s výrazy *preemptivní* sebeobrana (preemptive self-defence) a *preventivní* sebeobrana (preventive self-defence). Část mezinárodněprávní doktríny, například Č. Čepelka a P. Šturma, J. A. Green, F. Grimal, J. Malenovský, M. Reisman nebo M. O'Connell, používá pojem *preemptivní* k označení sebeobrany proti ozbrojenému útoku, který hrozí v delším časovém horizontu. Ve stejném významu používá pojem *preemptivní* též Národní bezpečnostní strategie USA z roku 2002. Část doktríny, v českém prostředí například V. Bílková, R. Khol či J. Ondřej, používá pojem *preemptivní* sebeobrana v přesně opačném významu, tedy k označení sebeobrany proti bezprostředně hrozícímu útoku. *Preventivní* sebeobranou je pak chápána sebeobrana

¹¹ DINSTEIN, Yoram. *War, aggression and self-defence*. 4. ed., Cambridge Univ. Press, 2005, str. 191.

proti útoku, který hrozí v delším časovém horizontu. Ve stejném významu jsou používány termíny *preemptivní* a *preventivní* v dokumentech Organizace spojených národů, konkrétně ve zprávě Panelu na vysoké úrovni k hrozbám, výzvám a změně *Bezpečnější svět: Naše sdílená odpovědnost* z prosince 2004 a ve zprávě generálního tajemníka OSN *Ve větší svobodě: rozvoj, bezpečnost a lidská práva pro všechny* z března 2005. Toto pojetí je v současné době považované za převládající a v tomto smyslu bude používáno také v této práci. Sebeobrana proti vzniklému ozbrojenému útoku bude dále označovaná jako klasická, případně pouze jako sebeobrana.

2.1.2 Právo státu na sebeobranu: článek 51 Charty OSN

Formální právní zakotvení práva státu na sebeobranu je v článku 51 Charty OSN, který stanoví: „*Žádné ustanovení této Charty neomezuje, v případě ozbrojeného útoku na některého člena Organizace spojených národů, přirozené právo na individuální nebo kolektivní sebeobranu, dokud Rada bezpečnosti neučiní opatření k udržení mezinárodního míru a bezpečnosti. Opatření učiněná členy při výkonu tohoto práva sebeobrany oznámí se ihned Radě bezpečnosti; nedotýkají se nikterak pravomoci a odpovědnosti Rady bezpečnosti, pokud jde o to, aby kdykoli podle této Charty podnikla takovou akci, jakou považuje za nutnou k udržení nebo obnovení mezinárodního míru a bezpečnosti*“.¹² V systému, ve kterém je zakotven zákaz uchylování se k síle, je právu státu na sebeobranu tradičně přisuzován značný význam. Tokijský Mezinárodní vojenský tribunál pro Dálný Východ například konstatoval, že „*každé právo (mezinárodní i vnitrostátní), které zakazuje uchylování se k síle, vykazuje i omezení tohoto zákazu, a to právem na sebeobranu*“.¹³ Individuální právo na sebeobranu umožňuje státu „*čelit útoku dříve, než se uvede v činnost centralizovaný donucovací systém kolektivní bezpečnosti*“,¹⁴ za podmínek stanovených v článku 51 Charty OSN.

¹² Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 30/1947 Sb., o chartě Spojených národů a statutu Mezinárodního soudního dvora, sjednaných dne 26. června 1945 na konferenci Spojených národů o mezinárodní organizaci, konané v San Francisku, článek 51 Charty OSN.

¹³ ČEPELKA, Čestmír a Pavel ŠTURMA. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, str. 678.

¹⁴ ČEPELKA, Čestmír, Vladislav DAVID. *Úvod do teorie mezinárodního práva*. Vyd. 1. Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1983, Spisy Právnické fakulty University J. E. Purkyně v Brně, sv. 51., str. 163.

2.1.3 Podmínky legálního výkonu práva na sebeobranu

Na základě článku 51 Charty OSN je stát oprávněn uchýlit se k sebeobraně pouze tehdy, je-li proti němu nedovoleně použita ozbrojená síla. Článek 51 Charty OSN stanoví, že dotčený stát je oprávněn k výkonu práva na individuální sebeobranu od okamžiku vzniku *ozbrojeného útoku* pouze do té doby, dokud Rada bezpečnosti *neučiní opatření k udržení mezinárodního míru a bezpečnosti*. Státy jsou současně povinny *ihned* oznámit svá opatření Radě bezpečnosti.

Ačkoliv je vznik ozbrojeného útoku zásadní podmínkou legálního výkonu práva na sebeobranu, není výraz ozbrojený útok v mezinárodním právu jasně definován. Mezinárodní soudní dvůr se k této podmínce vyjádřil ve věci *Vojenských a polovojenských činností v Nikaragui a proti ní (1986)*. Soud uvedl, že ozbrojeným útokem nelze rozumět veškeré použití síly, ale jen takové, které představuje „nejzávažnější formy použití síly“ („/.../ the most grave forms of the use of force (those constituting an armed attack /.../“¹⁵). Současně konstatoval, že „použití síly může být klasifikováno jako ozbrojený útok z důvodu jejího rozsahu a účinků“ („/.../ because of its scale and effects, would have been classified as an armed attack /.../“¹⁶). Obdobnou definici předložil v roce 2007 také Institut mezinárodního práva (*Institut de droit international*). V jeho pojetí lze ozbrojený útok charakterizovat následovně: „Ozbrojený útok, který vyvolá právo na sebeobranu, musí mít určitý stupeň závažnosti. Akty zahrnující použití síly menší intenzity mohou vést k protiopatřením v souladu s mezinárodním právem. V případě útoku menší intenzity může stát, který je cílem útoku, také přijmout striktně nezbytná policejní opatření k odvrácení takového útoku“.¹⁷ Z výše uvedeného je patrné, že právo státu na sebeobranu není přípustné proti každému použití síly, které porušuje článek 2, odst. 4 Charty OSN. Článek 51 Charty OSN vyhrazuje právo na sebeobranu pouze pro nejzávažnější případy nelegálního použití ozbrojené síly. Jeho výkon je současně limitován opatřeními Rady bezpečnosti. Od okamžiku, kdy Rada bezpečnosti učiní opatření k udržení mezinárodního míru a bezpečnosti, je výkon práva na sebeobranu podřízen její pravomoci.

¹⁵ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, op. cit. 2, bod 191.

¹⁶ Tamtéž, bod 195.

¹⁷ *Institut de Droit International*, Present Problems of the Use of Force in International Law. Resolution No. 10A, dated 27 October 2007, cit. in: KITTRICH, Jan. *Právo na sebeobranu v současném mezinárodním právu*. Praha, 2012. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, str. 46.

2.2 Restriktivní a extenzivní přístup k výkladu práva na sebeobranu

Právo státu na individuální sebeobranu je vázáno zejména na podmínky stanovené v článku 51 Charty OSN. Mezinárodní soudní dvůr nicméně v rozhodnutí *Vojenských a polovojenských činností v Nikaragui a proti ní (1986)* uznal, že nezbytným kritériem legálního výkonu sebeobrany jsou také podmínky nezbytnosti (necessity) a přiměřenosti (proportionality), které mají původ v mezinárodním právu obyčejovém. Vztahem obyčejové a smluvní úpravy práva na sebeobranu se dlouhodobě zabývá také doktrína. Nejednoznačná odpověď na otázku, zda právo na sebeobranu je regulováno výlučně Chartou OSN, nebo zda je přípustná také regulace obyčejová existující před přijetím Charty OSN, vedla v doktríně ke zformování dvou základních přístupů, přístupu restriktivnímu a přístupu extenzivnímu. Právo na sebeobranu pojímá každý z výše uvedených přístupů následovně.

2.2.1 Restriktivní přístup

Představitelé restriktivního přístupu, tzv. *restrikcionisté*, například H. Kelsen, J. L. Kunz, L. Oppenheim, K. Skubiszewski nebo I. Brownlie, prosazují názor, že stát je oprávněn uchýlit se k sebeobraně pouze v případě vzniku ozbrojeného útoku. Restrikcionisté vycházejí z předpokladu, že Charta OSN nahradila veškerou obyčejovou právní regulaci sebeobrany, která existovala v době jejího přijetí v roce 1945. Výkon práva na sebeobranu je přípustný pouze tehdy, je-li v souladu s restriktivním výkladem článku 51 Charty OSN, který neumožňuje sebeobranu proti bezprostředně hrozícímu útoku. J. L. Kunz například uvádí, že článek 51 „*představuje důležitý pokrok v tom smyslu, že omezuje právo /.../ na sebeobranu na případ ozbrojeného útoku namířeného proti členu OSN /.../ Toto právo neexistuje proti žádné jiné formě agrese, která nepředstavuje ‚ozbrojený útok‘, což znamená, že se něco již odehrálo*“.¹⁸ H. Kelsen souhlasně konstatuje, že článek 51 Charty OSN omezuje právo na sebeobranu pouze na případy vzniku ozbrojeného útoku. V jeho pojetí je to nakonec Rada bezpečnosti, která určí, zda ozbrojený útok skutečně nastal. Kelsen uvádí: „*Jakmile Rada přijme opatření potřebná k obnovení míru, pravomoc interpretovat výraz ‚ozbrojený útok‘ a rozhodovat o tom, zda k ozbrojenému útoku v konkrétním případě došlo, přechází na Radu. Členský*

¹⁸ KUNZ, J. Individual and Collective Self-defence in Article 51 of the Charter of the United Nations. *American Journal of International Law*, 1947, roč. 41, str. 877-8, cit. in SHAH, Niaz A. Self-defence, Anticipatory Self-defence and Pre-emption: International Law's Response to Terrorism. *Journal of Conflict and Security Law*. 2007, roč. 12, č. 1, str. 98.

*stát jednající v souladu s článkem 51 je pak podle článku 25 povinen 'akceptovat a provést rozhodnutí Rady' v tomto směru".*¹⁹

Z pohledu restrikcionistů má podmínka *v případě ozbrojeného útoku* zásadní význam pro legální výkon práva na sebeobranu. Předběžný zásah preemptivní nebo preventivní povahy restrikcionisté považují za porušení článku 51 Charty OSN a za nepřipustné uvolnění zásady zákazu použití síly. I. Brownlie uvádí, že připustit právo sebeobrany proti bezprostředně hrozícímu útoku by znamenalo „*připustit právo, které je širší než právo sebeobrany a blízké právu sebezáchovy („self-preservation“)*“.²⁰ Restrikcionisté odmítají širší výklad práva na sebeobranu, který by šel nad rámec článku 51 Charty OSN. Své závěry zdůvodňují zejména jazykovým výkladem, odkazem na *travaux préparatoires* a na systém Charty OSN. Samotná textová interpretace článku 51 Charty OSN nicméně nepodporuje jednoznačně užší interpretaci. Jednotlivá závazná znění nejsou zcela totožná. Díkce anglická (*if an armed attack occurs*) nasvědčuje výkladu restriktivnímu, který údajně ospravedlňuje sebeobranu pouze proti útoku, který již nastal. Naopak díkce francouzská (*dans le cas où un Membre /.../est l'objet d'une agression armée*) a obdobně díkce španělská (*en caso de ataque armado*) umožňují takový výklad, kdy je sebeobrana přípustná i proti útoku, který teprve hrozí.

2.2.2 Extenzivní přístup

Představitelé konkurujícího přístupu, tzv. proti-restrikcionisté, mezi které patří například D. W. Bowett, D. P. O'Connell, F. P. Feliciano, M. S. McDougal, O. Schachter, G. Schwarzenberger nebo C. H. M. Waldock, zastávají názor opačný. Proti-restrikcionisté vycházejí z předpokladu, že právo na sebeobranu existující před rokem 1945 nezaniklo, existuje i po přijetí Charty OSN a dále platí souběžně s novou právní úpravou smluvní povahy. Pravidla mezinárodního obyčeje existující v době přijetí Charty OSN pak dle jejich názoru ospravedlňují výkon práva na sebeobranu nejen v případě vzniku ozbrojeného útoku, ale též proti bezprostřední hrozbě takovým útokem. Zastánce extenzivního výkladu D. W. Bowett výstižně uvádí, že „*je zcela mylné předpokládat /.../, že právo nemá žádný jiný obsah než ten, který určuje článek 51. Takový přístup vede k omezené interpretaci práva, které není garantováno Chartou*

¹⁹ KELSEN, H. Collective Security and Collective Self-defence under the Charter of the United Nations, *American Journal of International Law*, 1948, roč. 42, str. 783, cit. in tamtéž, str. 98.

²⁰ BROWNLIE, Ian. *International Law and the Use of Force by States*, str. 259, cit. in: MRÁZEK Josef. Zákaz použití síly a hrozby silou, sebeobrana a svépomoc v mezinárodním právu. *Studie z mezinárodního práva*. 1988, roč. 21, č. 1, str. 48.

(the right not warranted by the Charter). Podstatným omezením je takový výklad článku 51, který vyhrazuje právo na individuální nebo kolektivní sebeobranu pouze na případy vzniku 'ozbrojeného útoku'. Takové omezení je jednoznačně neuznané obecným mezinárodním právem, které vždy právo na anticipatorní sebeobranu uznávalo".²¹

Extenzivní přístup klade důraz na jazykový výklad článku 51 Charty OSN a *travaux préparatoires* následujícím způsobem. Proti-restrikcionisté, na rozdíl od restriktionistů, zaměřují pozornost na tu část článku 51 Charty OSN, která stanoví, že „žádné ustanovení této Charty neomezuje /.../ přirozené právo na individuální nebo kolektivní sebeobranu /.../“.²² Tato formulace dle jejich názoru prokazuje úmysl smluvních stran zachovat přirozenoprávní koncepci sebeobrany i po přijetí Charty OSN. Část stoupenců extenzivního přístupu dále argumentuje také tím, že článek 51 Charty OSN stanoví *v případě ozbrojeného útoku (if an armed attack occurs)* a nikoliv *vylučně v případě ozbrojeného útoku (if and only if an armed attack occurs)*, čímž koncepci preemptivní sebeobrany připouští. Současně ani *travaux préparatoires* údajně nenاسvědčují tomu, že by úmyslem smluvních stran bylo omezit nebo vyloučit do té doby existující obyčejové právo na sebeobranu. Proti-restrikcionisté zdůrazňují, že během jednání o podobě Charty OSN byl opakovaně kladen důraz na to, že „*použití síly v legitimní sebeobraně zůstává uznané a nezměněné*“.²³ Státy tak neměly v úmyslu obyčejovou sebeobranu popřít nebo zrušit, ale chápaly ji jako koncept „*samozřejmé povahy*“.²⁴ Současně se domnívaly, že zakotvení zásady zákazu uchylování se k síle v mezinárodních vztazích do dokumentu smluvní povahy nemůže „*právo na sebeobranu proti agresi narušit nebo oslabit*“.²⁵

Někteří autoři extenzivního přístupu spatřují důvod přijetí článku 51 Charty OSN v historických okolnostech, za kterých byla Charta OSN přijímána. Historie přijímání Charty OSN dokládá, že v původních návrzích předložených v Dumbarton Oaks právo na sebeobranu nebylo do textu Charty OSN vůbec zapracováno. Článek 51 byl přijat až na konferenci v San Franciscu na návrh některých latinskoamerických států, signatářů Chapultepecké dohody (Act of Chapultepec, 1945), která položila

²¹ BOWETT, D. Self-Defence in International Law, 1958, cit. in SHAH, Niaz A., op. cit. 18, str. 99.

²² Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 30/1947 Sb., o chartě Spojených národů a statutu Mezinárodního soudního dvora, op. cit. 14, článek 51 Charty OSN.

²³ Report of Rapporteur of Committee 1 to Commission I, 6 UNCIO Docs. 446, 459, cit. in BÍLKOVÁ, Veronika, op. cit. 11, str. 23.

²⁴ Prohlášení Turecka během konference v San Franciscu, cit. in BÍLKOVÁ, Veronika, op. cit. 11, str. 22.

²⁵ Odpověď podvýboru I/1/A Norsku, cit. in tamtéž.

základ regionálnímu bezpečnostnímu systému v Latinské Americe. Signatáři této dohody pak požadovali harmonizaci regionální bezpečnostního systému s universálním systémem kolektivní bezpečnosti, resp. s pravomocemi Rady bezpečnosti OSN. O. Schachter v této souvislosti upozorňuje, že „*ve světle tehdejšího zájmu o zvýšenou autonomii regionálních organizací je obtížné tvrdit, že článek 51 byl zamýšlen jako omezení obyčejového práva na sebeobranu, které existovalo ještě před Chartou, nebo že by dokládal snahu stanovit nové meze legitimního použití síly v sebeobraně*“.²⁶ Obdobně V. Bílková tvrdí, že článek 51 byl do Charty OSN zakotven „*nikoli k omezení práva na individuální sebeobranu, jež se považuje za přirozené, tj. obyčejové, ale naopak s cílem stanovit hranice a zabránit příliš širokému výkladu práva na sebeobranu kolektivní, které v dané době ještě netvořilo součást obecného mezinárodního práva, a existovaly tak obavy z jeho zneužití*“.²⁷

2.3 Dílčí závěr

Právo na sebeobranu opravňuje stát k jednostrannému použití síly. V systému obecného zákazu hrozby silou a použití síly sebeobrana představuje základní a stěžejní právo každého státu, jehož smyslem je ochrana jeho bezpečnosti do doby, než bude efektivně aktivován systém kolektivní bezpečnosti. Výkon práva na sebeobranu je vázán na splnění smluvních podmínek, zejména na podmínku vzniku ozbrojeného útoku. Vedle podmínek výslovně uvedených v článku 51 Charty OSN jsou dále vyžadovány podmínky nezbytnosti a přiměřenosti, které vycházejí z práva obyčejového.

Existence obyčejového práva na sebeobranu není jednoznačně přijímána jako součást současného mezinárodního práva. Část doktríny, stoupenci restriktivního přístupu, obhajují názor, že obyčejové právo na sebeobranu bylo nahrazeno Chartou OSN a že výkon sebeobrany je ospravedlnitelný pouze v případě vzniku ozbrojeného útoku. Přístup extenzivní naopak tvrdí, že obyčejové právo existuje i po přijetí Charty OSN a umožňuje sebeobranu i proti útoku, který bezprostředně hrozí. *Travaux préparatoires* k Chartě OSN nasvědčují závěru, že smyslem zakotvení článku 51 v Chartě OSN bylo vyjasnit problematiku koordinace latinskoamerického bezpečnostního systému s universálním systémem kolektivní bezpečnosti, nikoliv nahradit obyčejové právo státu na sebeobranu.

²⁶ SCHACHTER, O. The right of States to Use Armed Force, *Michigan Law Review*, 1984, roč. 84, str. 1620-1646, cit. in SHAH, Niaz A., op. cit. 18, str. 99.

²⁷ BÍLKOVÁ, Veronika, op. cit. 11, str. 23.

3 Zásada zákazu hrozby silou a použití síly

3.1 Obecné vymezení

Právo státu na sebeobranu úzce souvisí s všeobecným zákazem hrozby silou a použití síly, který patří mezi základní zásady mezinárodního práva. Právní vyjádření této zásady je zejména v článku 2, odst. 4 Charty OSN, který stanoví, že „*všichni členové se vystříhají ve svých mezinárodních stycích hrozby silou nebo použití síly jak proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti kteréhokoli státu, tak jakýmkoli jiným způsobem neshleditelným s cíli Organizace spojených národů*“.²⁸ Tento zákaz je současně formulován i v některých dalších dokumentech mezinárodního práva, například v *Deklaraci zásad mezinárodního práva týkajících se přátelských vztahů a spolupráce mezi státy v souladu s Chartou OSN* z 24. října 1970 či v *Deklaraci o posílení účinnosti principu zdržení se hrozby silou nebo použití síly v mezinárodních vztazích* z 18. listopadu 1987. Zásada zákazu hrozby silou a použití síly je dále posílena zásadou mírového řešení sporů zakotvenou v článku 2, odst. 3 Charty OSN, kterou se členské státy zavázaly řešit „*své mezinárodní spory pokojnými prostředky tak, aby ani mezinárodní mír a bezpečnost, ani spravedlnost nebyly ohrožovány*“²⁹, a jejímž smyslem je vyvarovat se v co nejširší míře použití síly v mezinárodních vztazích.

Zákaz použití síly má mezi základními zásadami mezinárodního práva privilegované postavení. Mezinárodní soudní dvůr ve věci *Vojenských a polovojenských činností v Nikaragui a proti ní* (1986) potvrdil, že všeobecný zákaz použití síly vyjádřený v článku 2, odst. 4 Charty OSN „*není pouze principem obyčejového práva, ale je základním a zásadním principem takového práva*“.³⁰ Zákaz použití síly je současně řazen mezi normy *ius cogens*, tedy normy s vyšší právní závazností, od kterých se státy nemohou smluvně odchýlit. Také doktrína, v českém prostředí například Č. Čepelka, J. Ondřej, J. Mrázek, P. Šturma, v zahraničním prostředí J. Crawford, O. Schachter, B. Simma nebo I. Brownlie, zastává názor, že zákaz použití síly je typickým příkladem normy *ius cogens*. Komise pro mezinárodní právo v komentáři k Návrhu článků o smluvním právu tento názor podpořila, když uvedla, že

²⁸ Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 30/1947 Sb., o chartě Spojených národů a statutu Mezinárodního soudního dvora, op. cit. 14, článek 2, odst. 4. Charty OSN.

²⁹ Tamtéž, článek 2, odst. 3.

³⁰ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, op. cit. 2, bod 190.

ustanovení Charty OSN týkající se zákazu použití síly představuje „zřejmý příklad pravidla v mezinárodním právu, které má charakter *ius cogens*“.³¹

Podstatná část doktríny, reprezentovaná zejména I. Brownliem, N.D. Whitem, J.A. Greenem a F. Grimmalem, R. Cryerem nebo Y. Dinsteinem, tvrdí, že zákaz hrozby silou a použití síly jsou na sobě vzájemně závislé instituty. Tomuto názoru přisvědčil také Mezinárodní soudní dvůr v poradním posudku *Legalita hrozby nebo použití jaderných zbraní (1996)* a uvedl: „Pojmy ‚hrozba‘ silou a ‚použití‘ síly ve smyslu článku 2, odstavce 4, Charty jsou spjaty v tom smyslu, že pokud samotné použití síly je v daném případě nelegální – z libovolného důvodu – potom hrozba použití takové síly bude stejně tak nelegální. Krátce řečeno, pokud má být deklarovaná připravenost státu použít sílu legální, potom se musí jednat o použití síly, které je v souladu s Chartou“.³² Ke vztahu mezi zákazem hrozby silou a použitím síly se vyjádřil v odlišném stanovisku také soudce Ch. G. Weeramantry a konstatoval rovnost obou zákazů, když uvedl: „Je patrné, že Charta Organizace spojených národů nečiní žádný rozdíl mezi použitím síly a hrozbou silou. Obojí se rovnocenně nachází mimo rámec slučitelnosti s právem“.³³ Dále zdůraznil, že „princip zákazu hrozby silou je zakotven stejně pevně jako princip zákazu použití síly a v žádné z mnoha formulací nebyla učiněna výjimka“.³⁴

Část doktríny pojímá ustanovení článku 2, odst. 4 Charty OSN tak, že nejde o zákaz absolutní. Tvrdí, že zakazuje pouze ty případy hrozby silou a použití síly, které směřují proti *územní celistvosti a politické nezávislosti státu*, případně jsou *neslučitelné s cíli Organizace spojených národů*. Z přípravných prací Charty OSN vyplývá, že výrazy *územní celistvost a politická nezávislost* státu byly do textu Charty OSN zařazeny až dodatečně. Některé státy, například Austrálie, Bolívie či Československo, požadovaly, aby „*práva tvořící samotný základ existence státu*“³⁵ byla do Charty výslovně včleněna. Žádný z těchto výrazů však neměl rozsah článku 2, odst. 4 Charty OSN zužovat. Norsko se v této souvislosti vyjádřilo tak, že „*odstavec 4 nepředpokládá žádné další použití síly mimo Organizaci, které by šlo nad rámec individuální nebo*

³¹ Tamtéž.

³² *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion, I.C.J. Reports (1996), bod 47, cit. in STÜRCHLER, Nikolas. *The Threat of Force in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, str. 39.

³³ Dissenting Opinion, Nuclear Weapons, *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion, I.C.J. Reports (1996), str. 525.

³⁴ Tamtéž, str. 526.

³⁵ Stanovisko Austrálie, cit. in BÍLKOVÁ, Veronika, op. cit. 11, str. 18.

kolektivní sebeobranu“.³⁶ *Travaux préparatoires* k Chartě OSN nasvědčují závěru, že obecný zákaz hrozby silou a použití síly byl zamýšlen jako absolutní. Začlenění zákazu uchýlovat se k síle *jakýmkoliv jiným způsobem neshleditelným s cíli Organizace spojených národů* do textu Charty OSN mělo zabránit tomu, aby v systému Charty OSN nevznikaly nedůvodné mezery. Zákaz hrozby silou a použití síly je zákazem absolutním, ale nikoliv bezvýjimečným. Charta OSN výslovně stanoví omezené výjimky z tohoto zákazu. K hrozbě silou nebo použití síly se lze legálně uchýlit pouze tehdy, jde-li o případy donucovacích opatření Rady bezpečnosti, výkon práva na individuální nebo kolektivní sebeobranu, případně jde-li o donucovací opatření podle oblastních dohod nebo oblastními orgány na základě zmocnění Rady bezpečnosti a pod jejím vedením.

3.2 Zákaz hrozby silou v mezistátní praxi

V předchozí části této kapitoly bylo ukázáno, že obecný zákaz hrozby silou a použití síly byl zamýšlen jako absolutní. Mezistátní praxe nicméně nedokládá jednoznačnou tendenci mezinárodního společenství považovat porušení zákaz hrozby silou za rovnocenně nepřipustné jako porušení zákazu použití síly. Z mezistátní praxe je patrné, že porušování zákazu hrozby silou v zásadě je odsuzováno samotnými státy i na půdě mezinárodních organizací. Například v roce 1964 mezinárodní společenství odsoudilo jednání Turecka za přípravy k invazi Kypru jako porušení článku 2, odst. 4 Charty OSN. Z podobných důvodů bylo v roce 1977 odsouzeno jednání Francie za hrozbu invazí na území Západní Sahary. V roce 1984 Nikaragua výslovně argumentovala tím, že „*[příhraniční] manévry byly součástí všeobecné a trvalé silové politiky [USA], která měla zastrašit nikaragujskou vládu tak, aby přijala politické požadavky předložené vládou USA*“.³⁷ Obdobně ve věci *Uganda v Demokratická republika Kongo (2005)* Uganda uvedla, že podpora ze strany Súdánu představovala „*závažnou hrozbu*“.³⁸ Za hrozbu silou byly na půdě Organizace spojených národů, Radou bezpečnosti i jinými orgány, odsouzeny zejména Jižní Afrika (SC Res 326/1973), Jižní Rhodesie (SC Res 326/1973), Izrael (SC Res 347/1974), Irák (SC Res 949/1994) a Rwanda (S/PRST/2004/45/1994). Tendence odsuzovat hrozby silou se

³⁶ Tamtéž, str. 18.

³⁷ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, op. cit. 2, bod 95.

³⁸ *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*, Judgment, I.C.J. Reports (2005). Counter-memorial submitted by the Republic of Uganda, Vol. I, 21 April 2001, str. 3.

projevují také na půdě Evropské unie. Evropský parlament kritizoval vojenská cvičení Čínské lidové republiky u břehů Tchaj-wanu v době blížících se prezidentských voleb v roce 1996.

Na půdě Organizace spojených národů jsou nicméně známé také případy, kdy Rada bezpečnosti neodsoudila státy, byť jejich jednání mělo povahu hrozby silou. Francie a Velká Británie nebyly odsouzeny za zastrašování Egypta v roce 1956. Egypt nebyl odsouzen za zastrašování Izraele v roce 1967, USA nebyly odsouzeny za zastrašování Nikaraguy v roce 1980 ani SSSR nebyl odsouzen za zastrašování Polska v roce 1981. Neodsouzení jednotlivých hrozeb v těchto případech je dáno značnou politickou citlivostí jednotlivých incidentů, neboť „*Rada bezpečnosti sotva odsoudí některého ze svých členů*“.³⁹ V mezinárodní praxi se objevují i případy, kdy jsou hrozby silou v zásadě tolerovány. Některé státy, zejména Čína, Francie, Německo, Izrael, Tunisko, Velká Británie a USA například zdůraznily, že hrozba silou „*může sehrát pozitivní roli v těch situacích, kdy účinně odstraší nezákonné akty a nepovede přitom k použití síly*“.⁴⁰ Zástupce Velké Británie v souvislosti s Operací Irácká Svoboda například uvedl, že „*jediným způsobem, kterým lze dosáhnout odzbrojení [Iráku] od zbraní masového ničení /.../ je vybavit naši diplomacii věrohodnou hrozbou silou*“.⁴¹ Z mezinárodní praxe jsou dále známy i případy, kdy hrozby silou byly tolerovány z důvodu nižší nebezpečnosti pro mezinárodní stabilitu. Reakce států i mezinárodních organizací sice dokládají, že hrozby silou jsou vnímány jako porušení obecného zákazu uchylování se k ozbrojené síle. V mezinárodním společenství je nicméně patrná jistá míra tolerance k některým druhům takových hrozeb. Jedná se zejména o případy politicky motivované nebo případy takových hrozeb, které neohrožují mezinárodní stabilitu, případně k udržení mezinárodní stability směřují.

3.3 Dílčí závěr

Zákaz hrozby silou a použití síly patří mezi základní zásady mezinárodního práva. Ačkoliv je tento zákaz považován za zákaz absolutní, mezistátní praxe dokládá zvýšenou toleranci mezinárodního společenství k porušování zákazu hrozby silou. Zpravidla se však jedná o případy politicky motivované, případně hrozby, které

³⁹ CORTEN, Olivier. *The Law Against War: The Prohibition on the Use of Force in Contemporary International Law*. Oxford: Hart, 2012, str. 117.

⁴⁰ ROSCINI, Marco. THREATS OF ARMED FORCE AND CONTEMPORARY INTERNATIONAL LAW. *Netherlands International Law Review*. 2007, roč. 54, č. 2., str. 249.

⁴¹ S/PV.4714, 7 March, str. 27, cit. in tamtéž, str. 248.

nepředstavují nebezpečí pro mezinárodní stabilitu. Tyto případy tak nedokládají tendenci mezinárodní společnosti uvolnit všeobecný zákaz uchylování se k síle. Právo státu na sebeobranu je koncipováno jako výjimka z tohoto zákazu. Vzhledem ke skutečnosti, že legální výkon sebeobrany je podmíněn splněním smluvních a obyčejových podmínek, současně je omezen pravomocemi Rady bezpečnosti v systému kolektivní bezpečnosti a zásadou mírového řešení sporů, je nutno právo na sebeobranu vykládat restriktivním způsobem.

4 Preemptivní sebeobrana

4.1 Koncept preemptivní sebeobran v historické perspektivě

4.1.1 Příklad Caroline

Vznik konceptu preemptivní sebeobran je tradičně spojován s incidentem potopení lodi Caroline. Události předcházející údajnému zformulování podmínek výkonu preemptivní sebeobran byly následující. V prosinci roku 1837 se provincie Horní Kanada vzbouřila proti britské nadvládě. Povstalci ovládli ostrov Navy Island a začali jej využívat jako základny pro útoky na britské lodě. Povstání na ostrově Navy Island, který se nacházel poblíž hranic s USA, bylo současně podporováno částí amerického obyvatelstva. V období od 13. prosince do 29. prosince 1837 Američané aktivně podporovali povstání tím, že povstalcům dováželi na soukromé lodi Caroline potraviny, vojenský materiál a další zásoby potřebné k udržení povstání. Během několika dnů britský ostrov obsadilo více jak tisíc ozbrojených Američanů. Reakcí britské vlády na soustavné porušování britské suverenity a opakované útoky proti britským lodím bylo potopení americké lodě Caroline. Incident se odehrál dne 29. prosince roku 1837 v době, kdy loď namísto u Navy Island kotvila u Fort Schlosser na americkém území. Útok si vyžádal dvě oběti americké posádky.

Okamžitě po incidentu USA požadovaly, aby Velká Británie vysvětlila své jednání. V období let 1838 – 1842 probíhala mezi představiteli obou států výměna diplomatických nót. Velká Británie ospravedlňovala zásah do americké suverenity mimo jiné právě právem na sebeobranu. K urovnání sporu došlo až na jaře roku 1841, kdy se do čela amerického ministra zahraničních věcí dostal D. Webster. Ten dne 24. dubna adresoval dopis britskému ministru Foxovi, ve kterém uvedl, za jakých podmínek by Velká Británie byla oprávněna uchýlit se k sebeobraně, a současně vyzval britskou vládu k tomu, aby uvedla, že tyto podmínky byly splněny. Britská vláda byla povinna prokázat „*nezbytnost sebeobran, okamžitou, nepřekonatelnou, neponechávající žádný výběr prostředků a žádný moment k uvážení*“ („*a necessity of self-defence, instant, overwhelming, leaving no choice of means, and no moment for deliberation*“).⁴² Současně byla britská vláda povinna prokázat také to, že kanadské místní úřady, i za

⁴² The Caroline Incident; 2 Moore, Digest of International Law 412 (1906), cit. in ŠTURMA, Pavel. *Casebook: výběr případů z mezinárodního práva veřejného*. 2. dopl. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2010, str. 234.

předpokladu, že jim nezbytnost okamžiku dovolila vstoupit na území USA, „*neučinily nic nerozumného a přehnaného*“ („*nothing unreasonable and excessive*“).⁴³ Ačkoliv se USA a Velká Británie nikdy neshodly na tom, zda Velká Británie dostala kritériím nezbytnosti, neodkladnosti a proporcionality incident byl vyřízen smírem.

4.1.1.1 Kritika případu Caroline

Případ Caroline je některými autory pokládán za klasický příklad preemptivní sebeobrany. Kritici případu však upozorňují, že tomu tak není zcela oprávněně. Samotný průběh událostí totiž neodpovídal situaci, ve které by bylo možné se oprávněně uchýlit k sebeobraně. Rebelové obsadili ostrov Navy Island dne 13. prosince 1837 a začali útočit na britské lodě. K potopení lodi Caroline však došlo až o několik dnů později, tedy v době, kdy incident již několik dní aktivně probíhal. V kontextu událostí na ostrově Navy Island byl útok Velké Británie realizován příliš pozdě a nemohl představovat sebeobranu proti bezprostředně hrozícímu útoku.

Přínos případu Caroline je současně zpochybňován také z důvodu toho, že v době událostí na ostrově Navy Island nebyl institut sebeobrany právně zakotven v mezinárodním právu a státy měly možnost volně se uchýlit k použití síly. Část doktríny zdůrazňuje, že „*v systému práva, který volně připouští použití ozbrojené síly, bylo subjektivní právo na sebeobranu pojmovým superfluem*“.⁴⁴ Z pozitivně právního hlediska je institut sebeobrany považován „*za neopodstatněný vždy, když právní systém nezakazuje používání síly*“.⁴⁵ Vzhledem ke skutečnosti, že zákaz použití síly byl v platném mezinárodním právu zakotven až počátkem 20. století, požadavky formulované Danielem Websterem nemohly vymezit podmínky sebeobrany, která v té době neexistovala, a představovaly nejvýše „*politickou omluvou za použití síly*“.⁴⁶

V době incidentu Caroline tradiční mezinárodní právo použití síly v mezinárodních vztazích sice nezakazovalo, volnost států v uchylování se k síle přesto nebyla neomezená. Otázkami spravedlivé války se zabývali někteří významní právníci, zejména Hugo Grotius, Samuel Pufendorf nebo Emmerich de Vattel, a již v jejich dílech se objevovaly zmínky o sebeobraně. Hugo Grotius (1583-1645), tradičně označován za

⁴³ Tamtéž, str. 235.

⁴⁴ ČEPELKA, Čestmír, Vladislav DAVID, op. cit. 16, str. 162.

⁴⁵ Tamtéž, str. 163.

⁴⁶ HAMID, Abdul Ghafur. THE LEGALITY OF ANTICIPATORY SELF-DEFENCE IN THE 21ST CENTURY WORLD ORDER: A RE-APPRAISAL. *Netherlands International Law Review*. 2007, roč. 54, č. 3, str. 464.

zakladatele mezinárodního práva, prosazoval myšlenku spravedlivé války a sebeobranu. Zastával názor, že „*existuje společné právo mezi národy, které řídí jak uchýlení se k válce, tak jednání za války*“.⁴⁷ Grotius rozeznával šest kritérií spravedlivé války, jedním z nich byla i sebeobrana. Ve svém díle *De Iure Belli et Pacis Libri Tres* z roku 1625 připustil koncepci preemptivní sebeobranu, když uvedl, že „*sebeobrana je dovolená nejen proti útoku, který byl již utrpěn, ale i dříve před tím, než může být takový čin očekáván*“.⁴⁸ Obdobně Samuel Pufendorf (1632-1694), představitel školy radikálních naturalistů, podporoval koncepci preemptivní sebeobranu. Ve svém díle *De Jure Naturae et Gentium Libri Octo* obhajoval názor, že „*jakmile se agresor, jasně projevující přání zbavit mě života a vybavený schopností a zbraněmi pro tento účel, ocitne v pozici, kdy mě může skutečně zasáhnout, otevírá se zde prostor /.../ zaútočit na něj dříve, nežli zaútočí on*“.⁴⁹ Emmerich de Vattel (1714-1767) zastával velmi podobné stanovisko, když tvrdil: „*Nejbezpečnější je zabránit zlu, pokud je to možné. Národ má právo bránit se proti újmě, kterou mu chce jiný způsobit a [má právo] použít sílu /.../ proti agresorovi. V zájmu opatrnosti může dokonce předvídat záměr druhého, avšak nesmí jednat na základě vágního nebo pochybného podezření, protože jinak by riskoval, že se sám stane agresorem*“.⁵⁰

Tradiční mezinárodní právo neupravovalo sebeobranu jako právní institut. Myšlenka práva státu na sebeobranu přesto byla postupně rozvíjena v textech právních teoretiků, stoupenců doktríny *bellum iustum*, již v době incidentu Caroline. Z přirozenoprávního hlediska volnost států uchýlit se k síle nebyla zcela neomezená a sankcí za neospravedlnitelnou hrozbu silou byla možnost uchýlit se k preemptivní sebeobraně.

4.1.1.2 Preemptivní sebeobrana proti útoku teroristických skupin

Současné doktrína mezinárodního práva spatřuje význam případu Caroline ještě v jiném ohledu. Specifikem potopení lodi Caroline bylo to, že incident se neodehrál přímo mezi dvěma státy, nýbrž mezi státem a skupinou amerického obyvatelstva soukromé povahy. Podle některých současných autorů případ Caroline tak položil právní základ nejen samotné preemptivní sebeobraně, ale také preemptivní sebeobraně

⁴⁷ BÍLKOVÁ, Veronika, op. cit. 11, str. 10.

⁴⁸ KITTRICH, Jan. *Právo na sebeobranu v současném mezinárodním právu*. Praha, 2012. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, str. 46, str. 134.

⁴⁹ BÍLKOVÁ, Veronika, op. cit. 11, str. 11.

⁵⁰ KITTRICH, Jan, op. cit. 48, str. 134, přeloženo autorkou.

směřující proti útokům teroristických skupin. V případě Caroline hrozba totiž pocházela „od nestátní skupiny, která by dnes byla s největší pravděpodobností označena za teroristy“.⁵¹ N. Lubell v této souvislosti soudí, že státy nepřímo uznaly možnost preemptivní sebeobrany proti útokům teroristů tím, že nikdy nevyloučily aplikovatelnost případu Caroline právě na útoky pocházející od skupin nestátní povahy. V době případu Caroline USA byly v pozici státu, „na jehož území má /.../ k akci dojít“, který však „nenese odpovědnost za relevantní hrozbu a je schopen a ochoten přijmout příslušná opatření k jejímu odvrácení“.⁵² Přínos případu Caroline pro současnou problematiku preemptivní sebeobrany proti útokům teroristických je však nutno hodnotit obezřetně.

4.1.2 Vývoj práva na sebeobranu v meziválečném období

Právo na sebeobranu se dostávalo do popředí zájmu s postupným omezováním volného použití síly v mezinárodních vztazích. Počátkem 20. století byla pozornost zaměřena zejména na zakotvení zákazu vést útočnou válku. Výsledkem Pařížské mírové konference z roku 1919 byl Pakt Společnosti národů („Pakt“), který omezil uchylování se k použití síly, útočnou válku nicméně nezakázal zcela. Státy byly oprávněny uchýlit se k tzv. legální válce tehdy, pokud dostaly formálním závazkům stanoveným v Paktu, tedy tehdy, pokud respektovaly tříměsíční válečné moratorium. Ženevský protokol o pokojném řešení mezinárodních sporů z roku 1924, který měl zakázat nejen útočnou válku, ale také hrozbu útočné války, nikdy nevstoupil v platnost.

Všeobecný zákaz útočné války byl úspěšně zakotven až ve Smlouvě o zřeknutí se války jako prostředku mezinárodní politiky, tzv. Briand-Kelloggův pakt, z 27. srpna 1928. Smluvní strany se v článku 1 a 2 tohoto paktu výslovně zavázaly k tomu, že „odsuzují válku jako prostředek k řešení mezinárodních neshod a zříkají se jí jako prostředku národní politiky ve svých vzájemných vztazích“⁵³ a že řešení všech sporů se „nikdy nebude díti jinak než pokojnými prostředky“.⁵⁴ Podle J. Fawcetta však šlo spíše

⁵¹ GREENWOOD, Christopher. International Law and the Pre-emptive Use of Force: Afghanistan, Al-Qaida, and Iraq. *San Diego International Law Journal*. 2003, roč. 4, cit. in LUBELL, Noam. *Extraterritorial use of force against non-state actors*. 1st pub. Oxford: Oxford University Press, 2010, str. 35.

⁵² BÍLKOVÁ, Veronika, op. cit. 11, str. 14.

⁵³ MRÁZEK, Josef. Zákaz použití síly a hrozby silou, sebeobrana a svépomoc v mezinárodním právu. *Studie z mezinárodního práva*. 1988, roč. 21, č. 1. str. 36.

⁵⁴ Tamtéž.

o „*politické prohlášení než o právní závazky*“.⁵⁵ Výhrady Velké Británie a USA totiž měly podstatně omezit aplikaci smlouvy. Velká Británie například uvedla následující výhradu: „*Existují určité oblasti světa, jejichž blahobyt a integrita představují zvláštní a životní zájem pro náš mír a bezpečnost /.../ Jejich obrana je pro Britské impérium opatřením sebeobrany. Musí být jasně rozuměno, že vláda Jejího Veličenstva ve Velké Británii přijímá tuto smlouvu s tím vědomím, že nebrání svobodě akcí v tomto směru*“.⁵⁶ Obdobně USA uvedly, že „*každý stát může vždy svobodně a bez ohledu na ustanovení smlouvy bránit své území před útokem nebo invazí a je sám kompetentní aby rozhodl, zda okolnosti vyžadují obrátit se k válce nebo sebeobraně*“.⁵⁷ Podle J. Kittricha byla „*absence výslovné úpravy práva na sebeobranu včetně podmínek jeho výkonu jedním ze závažných nedostatků Paktu*“.⁵⁸

Krátce po přijetí Briand-Kellogova paktu vymezily státy pojem agrese, zejména v Dohodě o definici agrese z roku 1933, v Balkánské dohodě z roku 1934 a v Saadabadském paktu z roku 1937. Žádný z výše uvedených dokumentů neupravoval zákaz hrozby ozbrojenou silou. Touto otázkou se krátce zabývala *International Law Association*, která v roce 1934 neúspěšně předložila návrh, který by rozšířil aplikaci Briand-Kellogova paktu také na hrozby silou.⁵⁹ Ačkoliv zákaz hrozby silou nebyl zakotven v platném právu, objevují se případy, kdy státy tvrdily, že se uchylují k sebeobraně proti bezprostředně hrozícímu ozbrojenému útoku. Japonsko například v roce 1931 obhajovalo okupaci Mandžuska z titulu sebeobrany ve smyslu případu Caroline. O několik let později, v roce 1946, se v rámci procesů o válečných zločinech Německa tohoto konceptu dovolávalo před Mezinárodním vojenským tribunálem v Norimberku („*Tribunál*“) také Německo.

Obhajoba Německa se opírala o tvrzení, že napadení Norska německými silami nepředstavovalo agresi, ale výkon práva na sebeobranu, neboť Německo jednalo s cílem zabránit útoku spojeneckých sil. Tribunál se námitkou obhajoby zabýval, nakonec ji však v průběhu dalšího projednávání zamítl. Prvním důvodem k zamítnutí námítky byla skutečnost, že údajná německá sebeobrana, tedy napadnutí Norska, neodpovídala

⁵⁵ FAWCETT, James. *Law and Power in International Relations*, London 1982, cit. in tamtéž.

⁵⁶ Tamtéž, str. 36.

⁵⁷ Tamtéž, str. 37.

⁵⁸ KITTRICH, Jan, op. cit. 48, str. 13.

⁵⁹ STÜRCHLER, Nikolas. *The Threat of Force in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, str. 17.

kritériím legálního výkonu práva na preemptivní sebeobranu. Ze zjištění Tribunálu vyplynulo, že plán útoku na Norsko byl vytvořen dávno předtím, než vůbec hrozilo nebezpečí ze strany spojeneckých sil. Tribunál uvedl, že „*preventivní akce na cizím území je ospravedlnitelná pouze v případě naléhavé a nepřekonatelné nezbytnosti sebeobrany neponechávající žádnou možnost volby prostředků a žádný okamžik k úvaze*“.⁶⁰ Vzhledem ke skutečnosti, že neexistovalo bezprostřední nebezpečí ze stran spojeneckých sil, Německo nemohlo svým jednáním naplnit podmínky legálního výkonu práva na preemptivní sebeobranu. Námitka Německa byla problematická ještě z jiného důvodu. Tribunál zpochybnil možnost využít práva na sebeobranu vůči třetí nezúčastněné straně, neboť „*opatření v sebeobraně lze totiž použít jen vůči takovému subjektu mezinárodního práva, kterému je protiprávní jednání možno přičíst*“.⁶¹

Tribunál potvrdil, že relevantním kritériem legality sebeobrany proti hrozícímu útoku jsou podmínky nezbytnosti, neodkladnosti a přiměřenosti ve smyslu případu *Caroline*. Rozhodnutí Tribunálu nicméně ještě nereflektovalo přijetí Charty OSN, resp. vliv článku 51 Charty OSN na obyčejovou sebeobranu. V době rozhodování Tribunál vycházel z právních předpisů platných před přijetím Charty OSN, tj. zejména z Paktu Společnosti národů a Briand-Kellogova paktu. Přínos rozsudku přesto není pro vývoj preemptivní sebeobrany bez významu. Rozsudek Tribunálu a také principy mezinárodního práva upravené v Chartě samotného Tribunálu byly jednomyslně uznány Valným shromážděním OSN v rezoluci č. 95 ze dne 11. prosince 1946.

4.2 Preemptivní sebeobrana optikou Mezinárodního soudního dvora

Mezinárodní soudní dvůr měl příležitost zabývat se otázkou preemptivní sebeobrany ve věci *Vojenských a polovojenských činností v Nikaragui a proti ní (1986)*. Výslovně však uvedl, že se k otázce legality preemptivní sebeobrany odmítá vyjádřit s odůvodněním, že strany sporu otázku legality preemptivní sebeobrany nevznesly přímo („*.../reliance is placed by the Parties only on the right of self-defence in the case of an armed attack which has already occurred, and the issue of the lawfulness of a response to the imminent threat of armed attack has not been raised. Accordingly the court expresses no view on that issue*“⁶²). Na základě stejného odůvodnění se Mezinárodní soudní dvůr opětovně odmítl vyjádřit i v případě *Demokratická republika*

⁶⁰ KITTRICH, Jan, op. cit. 48, str. 137.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, opak. cit. 2, bod 194.

Kongo v Uganda (2005). Část pléna Mezinárodního soudního dvora, reprezentovaná například soudcem S. Schwebelem, soudcem P. Kooijmansem a soudcem B. Simmou, zdrženlivý přístup Mezinárodního soudního dvora k této citlivé otázce kritizovala.⁶³ Část doktríny, J. A. Green a F. Grimal, upozorňuje, že Mezinárodní soudní dvůr se k otázce preemptivní sebeobrany částečně vyjádřil, když ve věci *Vojenských a polovojenských činností v Nikaragui a proti ní* (1986) uvedl: „/.../za daných okolností sporu, kterým se Soud nyní zabývá, jde o uplatnění práva Spojenými státy na kolektivní obranu v reakci na ozbrojený útok jiného státu. Otázka možnosti, že by reakce na bezprostřední hrozbu ozbrojeným útokem, který se dosud nenastal, byla legální, nebyla vznesena”.⁶⁴ Dle jejich názoru Soud zaujal stanovisko v tom smyslu, že může-li být preemptivní sebeobrana vůbec legální, pak bude legální jen tehdy, směřuje-li sebeobrana proti hrozbě ozbrojeným útokem, tedy hrozbě silou, která dosahuje vyšší intenzity. Obdobně profesor Terry D. Gill z Univerzity v Amsterdamu a Nizozemské akademie obrany uvádí, že „nemůže být pochyb o tom, že ozbrojený útok a také hrozba bezprostředním ozbrojeným útokem je absolutně nezbytným předpokladem pro výkon práva na sebeobranu“.⁶⁵

Mezinárodní soudní dvůr sice nezaujal jednoznačné stanovisko k otázce legality konceptu preemptivní sebeobrany, přínos rozhodnutí ve věci *Vojenských a polovojenských činností v Nikaragui a proti ní* (1986) lze nicméně spatřovat v jiném ohledu. Soud výslovně potvrdil existenci obyčejového práva na sebeobranu i po přijetí Charty OSN, když uvedl: „Charta OSN v žádném případě nepokrývá veškerou regulaci použití síly v mezinárodních vztazích. Důležitým faktem je skutečnost, že smlouva sama odkazuje na již dříve existující obyčejové právo; tento odkaz na obyčejové právo je obsažen v samotném textu článku 51 /.../ Soud se proto domnívá, že článek 51 Charty má význam pouze za předpokladu, kdy existuje „přirozené“ nebo „vlastní“ právo na sebeobranu, a jen stěží si lze myslet, že nejde o právo obyčejové, a to i přesto, že jeho obsah byl potvrzen a ovlivněn Chartou“.⁶⁶ Soud současně konstatoval, že Charta OSN nereguluje všechny aspekty výkonu práva na sebeobranu. Žádné ustanovení Charty

⁶³ *Armed Activities on the Territory of the Congo* (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Judgment, I.C.J. Reports (2005), body 25-34 a body 7-15.

⁶⁴ GREEN, James A. a Francis GRIMAL. The Threat of Force as an Action in Self-Defense Under International Law. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*. 2011, roč. 44, č. 2, str. 303.

⁶⁵ T. D. Gill, The Law of Armed Attack in the Context of the Nicaragua Case, 1 HAGUE Y.B. INT'L L. 30, 35, 1988, cit. in tamtéž, str. 303.

⁶⁶ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, opak. cit. 2, bod 176.

OSN například nestanoví, aby opatření přijatá v reakci na ozbrojený útok byla přiměřená a nezbytná. Tyto požadavky přitom patří mezi podmínky legálního výkonu sebeobrany a jsou „zakotvené v mezinárodním právu obyčejovém“.⁶⁷ Obyčejový původ podmínky proporcionality a nezbytnosti byl potvrzen také v poradním posudku *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons* (1996), kde Soud konstatoval, že „podřízení výkonu práva na sebeobranu podmínkám nezbytnosti a přiměřenosti je pravidlem mezinárodního obyčejového práva“.⁶⁸

Mezinárodní soudní dvůr ve své rozhodovací činnosti koncepci preemptivní sebeobrany nepotvrdil ani neodmítl. Připustil však, že obyčejové právo existuje i po přijetí Charty OSN a obyčejové podmínky proporcionality a nezbytnosti jsou nezbytným předpokladem legálního výkonu práva na sebeobranu.

4.3 Preemptivní sebeobrana v mezistátní praxi po roce 1945

Mezi tradiční případy, ve kterých státy měly zásadní příležitost vyjádřit se k legalitě preemptivní sebeobrany a které budou nyní podrobně analyzovány, patří zejména námořní blokáda Kuby (1962), šestidenní válka (1967), útok na jaderný reaktor v Osiraku (1981), útok USA proti Iráku (2003) a také útok na jaderné zařízení Al-Kibar v Sýrii (2007). Významným zdrojem poznání postojů mezinárodního společenství na legalitu konceptu preemptivní sebeobrany jsou vyjádření jednotlivých států ke zprávě Panelu na vysoké úrovni k hrozbám, výzvám a změně Bezpečnější svět: Naše sdílená odpovědnost (2004) a zprávě generálního tajemníka OSN Ve větší svobodě: rozvoj, bezpečnost a lidská práva pro všechny (2005), a proto jim také bude věnována bližší pozornost.

4.3.1 Námořní blokáda Kuby

Prvním incidentem, který zahájil diskuzi o konceptu preemptivní sebeobrany, je námořní blokáda Kuby. Námořní blokáda začala na počátku 60. let a byla reakcí USA na rozmístění sovětských raket středního doletu na území Kuby. V zájmu ochrany mezinárodního míru a bezpečnosti USA dne 22. října 1962 vyhlásily proti Kubě námořní blokádu, jejímž cílem bylo zabránit rozmisťování nových sovětských raket na jejím území. Americký prezident Kennedy ve svém prohlášení výslovně uvedl, že přeměna Kuby ve strategickou základnu představuje „otevřenou hrozbu pro

⁶⁷ Tamtéž, bod 176.

⁶⁸ *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion, I.C.J. Reports (1996), bod 41.

mezinárodní mír a bezpečnost“⁶⁹, a dále konstatoval, že cílem USA je „zabránit tomu, aby rakety byly použity proti této nebo jakékoliv jiné zemi“.⁷⁰ Ačkoliv podle oficiálního vyjádření USA umístění raket na území Kuby představovalo hrozbu pro mezinárodní mír a bezpečnost, samotné USA námořní blokádu a případné použití síly ospravedlňovaly tím, že se jedná o regionální opatření kolektivní bezpečnosti, nikoliv o uplatnění práva na sebeobranu.

Vyhlášení námořní blokády bylo podpořeno Radou Organizace amerických států rezolucí ze dne 23. října 1962. V té svým členům doporučila, aby „přijali, individuálně nebo kolektivně, všechna opatření, včetně použití ozbrojené síly, jež považují za nezbytná k zabránění tomu, aby se střely nestaly aktivní hrozbou pro mír a bezpečnost kontinentu“.⁷¹ A. Chayes, právní poradce Ministerstva zahraničí USA, současně upřesnil, že „námořní blokáda směřovala k tomu, aby čelila bezprostřední hrozbě naší bezpečnosti /.../ karanténa měla obranný charakter a směřovala proti hrozbě míru. Ani prezident ani Organizace amerických států se ale nedovolávali uplatnění článku 51“.⁷²

Organizace amerických států autorizovala námořní blokádu z důvodu ochrany před agresí, která není ozbrojeným útokem, ve smyslu článku 6 *Meziamerické dohody o vzájemné pomoci (1947)* („Dohoda“) a nikoliv z důvodu přirozeného práva na individuální sebeobranu uznaného článkem 51 Charty OSN ve smyslu článku 3 Dohody. A. Chayes v této souvislosti připustil, že „spojení ozbrojený útok musí být chápáno natolik široce, aby dovolil určité anticipatorní odpovědi“.⁷³ Současně však konstatoval, že význam článku 6 Dohody nelze rozšiřovat tak, aby „zahrnoval hrozby rozmístění sil či projevy síly, jejichž účelem nebo pravděpodobným výsledkem není bezprostřední útok“.⁷⁴ Z prohlášení zástupce USA je zřejmé, že USA považovaly extenzivní výklad článku 51 Charty OSN za přípustný. Přístup USA si získal značnou podporu amerických států i států západní Evropy.

⁶⁹ MATEJA, Peter. The politics of self-defence: beyond a legal understanding of international norms. *Cambridge Review of International Affairs*. 2011, roč. 24, č. 2, str. 249.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ OAE/ser. G/V/C-d-1024, Rev. 2, *Resolution on the Adoption of Necessary Measures to Prevent Cuba from Threatening the Peace and Security of the Continent* Annex A, 23 October 1962, cit. in BÍLKOVÁ, Veronika, op. cit. 11, str. 25.

⁷² PARTAN, Daniel G. The Cuban Quarantine: Some Implications for Self-Defense. *Duke Law Journal*. 1963, roč. 12, č. 4, str. 702.

⁷³ CHAYES, Abram. The Cuban Missile Crisis: International Crisis and the Role of Law, Oxford University Press, Oxford 1974, str. 65-66, cit. in BÍLKOVÁ, Veronika, op. cit. 11, str. 26.

⁷⁴ Tamtéž.

SSSR zdůvodňoval oprávněnost rozmístování raket na území Kuby tím, že „nové zbraně a vojenské vybavení jsou určeny pouze pro obranné účely“⁷⁵, a to z důvodu „pokračující hrozby a provokace z USA“.⁷⁶ V době námořní karantény totiž byly umístěny rakety USA v Turecku a také v Itálii. SSSR v této souvislosti konstatoval, že „žádný stát, ať už je jakkoli mocný, nemá právo rozhodovat o množství a typech zbraní, jež má jiný stát považovat za nezbytné pro svou ochranu. Podle Charty OSN má každý stát právo bránit se a vlastnit zbraně k zajištění své bezpečnosti“.⁷⁷ SSSR považoval své jednání za ospravedlnitelné a námořní blokádu ze strany USA odmítl jako nelegální. Ideologicky spřízněné státy vyjádřily postoji SSSR značnou podporu. Organizace spojených národů nezaujala k legalitě námořní blokády výslovné stanovisko. Obdobný neutrální postoj zaujala také většina států Afriky a Asie. Některé státy uvažovaly nad legalitou námořní blokády ve smyslu případu Caroline. Zástupce Ghany například nepovažoval námořní blokádu Kuby za případ nezbytnosti, která je „naléhavá, nepřekonatelná, neponechávající žádnou možnost volby prostředků a žádný okamžik k úvaze“⁷⁸ a která by potenciálně ospravedlnila preemptivní sebeobranu. Případ námořní blokáda Kuby dokládá, že v mezistátní praxi se objevuje značná názorová roztržičnost, podobně jako v tehdejší mezinárodněprávní doktríně. V mezistátní praxi lze tuto nejednotnost přičítat zejména důvodům ideologickým. Z vyjádření jednotlivých států není nicméně patrné, že by podporovaly výklad článku 51 Charty OSN jdoucí nad rámec kritérií vymezených v případě Caroline.

4.3.2 Šestidenní válka

Šestidenní válka je historicky prvním známým případem, kdy se stát přímo dovolával práva na preemptivní sebeobranu. Historický kontext událostí byl následující. V období, které šestidenní válce předcházelo, byly vztahy mezi Izraelem a Egyptem dlouhodobě nestabilní. Napětí začalo eskalovat na jaře roku 1967, kdy si egyptský prezident Násir vyžádal stažení mírových jednotek United Nations Emergency Force ze Sinajského poloostrova a zablokoval Aqabský záliv a Tiranskou úžinu. Izrael se

⁷⁵ FRANCK, Thomas M. *Recourse to force: state action against threats and armed attacks*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002, str. 100.

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ SCOR (XVII), 1022nd Meeting, 23 October 1962, str. 35, par 178, cit in BÍLKOVÁ, Veronika, op. cit. 11, str. 26.

⁷⁸ UN Doc. S/PV. 1024:51, 1962, cit in tamtéž.

v důsledku těchto událostí rozhodl předejít případnému útoku ze strany Egypta a z důvodu bezprostředního ohrožení životních zájmů 5. června 1967 na Egypt zaútočil.

Případem se začala zabývat Rada bezpečnosti i Valné shromáždění. V centru pozornosti se ocitla zejména otázka právního režimu území, která Izrael v průběhu šestidenní války obsadil, a otázka urovnání izraelsko-egyptských vztahů. Rada bezpečnosti jednomyslně schválila rezoluci, ve které státy vyzvala, aby „*přijaly opatření k okamžitému ukončení bojů*“⁷⁹, žádné ze stran konflikt za vinu nekladla. K odsouzení izraelské akce nedošlo v žádné z později přijatých rezolucí. Návrh rezoluce Valného shromáždění předložený SSSR, která izraelskou akci označuje za předem naplánovaný akt agrese a která vyzývá k navrácení obsazených území, nebyl přijat. T. Franck daný stav chápe tak, že Rada bezpečnosti vyslovila s izraelským útokem souhlas a podpořila koncept preemptivní sebeobranu. Jednotlivé státy se při projednávání v Radě bezpečnosti a Valném shromáždění ke konceptu preemptivní sebeobranu přímo nevyjádřily. Zástupce USA A. Goldberg podpořil zprávu generálního tajemníka OSN a dal jasně najevo, že primárním cílem je dosažení vzájemné dohody stran a „*zmírnění současného prudkého napětí*“.⁸⁰ Obdobně Velká Británie, Kanada, Dánsko a Brazílie zdůraznily nutnost okamžitě zastavit boje. SSSR, Bulharsko, Francie, Mali, arabské státy, Libanon, či Sýrie naopak izraelskou akci odsoudily a trvaly na okamžitém navrácení obsazených území. T. Franck uvádí, že státy nakonec přistoupily na to, že „*ozbrojený útok byl iminentní, Izrael rozumně předpokládal, že má lepší šanci na přežití, předejde-li takovému útoku, a za daných okolností proto nejednal nerozumně*“.⁸¹

Situace na Blízkém východě byla v té době kritická, militarizace Egypta a dalších arabských států narůstala a ohrožení Izraele mohlo být vnímáno jako bezprostřední způsobilé odůvodnit uplatnění práva na preemptivní sebeobranu. Uplatnění práva na preemptivní sebeobranu přesto není zcela jednoznačné. Ch. Gray například chápe daný stav tak, že izraelská akce „*byla zjevně preemptivním útokem proti Egyptu, Jordánsku a Sýrii /.../ Izrael přesto nespolehal na anticipatorní*

⁷⁹ S. Res. 233, June 6, 1967, cit. in FRANCK, Thomas M., op. cit. 75, str. 102.

⁸⁰ S/ 7906, May 26, 1967, cit. in WRIGHT, Quincy. *Legal Aspects of the Middle East Situation* [online]. [cit. 2013-06-23]. Dostupné z: <http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3181&context=lcp>, str. 10.

⁸¹ FRANCK, Thomas M., op. cit. 75, str. 105.

(preemptivní – dopl. autorka) *sebeobranu*.⁸² Ch. Gray dále upozorňuje, že státy zpravidla nezduvodňují své jednání z titulu práva na preemptivní sebeobranu, protože vědí, že takový argument „*bude pro většinu států nepřijatelný*“.⁸³ Navíc, i některé izraelské oficiální zdroje později připustily, že Egypt neměl v úmyslu zaútočit na Izrael. Generál M. Peled, člen izraelského Generálního štábu uvedl, že „*boj Izraele za fyzickou existenci byl pouhou lží vytvořenou po válce*“.⁸⁴ Generál Rabin obdobně konstatoval: „*Nevěřím, že Násir chtěl válku. Dvě jednotky, které 14. května na Sinaj poslal, nemohly rozpoutat ofenzivní útok proti Izraeli. On to věděl a my to věděli také*“.⁸⁵ Skutečnost, že Izrael nebyl zcela přesvědčen o tom, proti čemu útočí, dokládá i fakt, že zpočátku argumentoval právem na sebeobranu proti ozbrojenému útoku, resp. proti ozbrojenému zástupu Egyptanů blížícímu se k izraelským hranicím. Později Ministr zahraničních věcí Eban uvedl, že útok Izraele byl reakcí v sebeobraně na válečný akt, kterým bylo uzavření Tiranské úžiny. Ani tento argument nebyl definitivní a Izrael se nakonec začal dovolávat koncepce preemptivní sebeobrany. Případ šestidenní války nepředstavuje zásadní precedens, který by významným způsobem objasnil legalitu preemptivní sebeobrany. Jediným státem, který se, byť ne zcela přesvědčivě, konceptu preemptivní sebeobrany dovolával, byl pouze Izrael. Případ šestidenní války nasvědčuje též závěru, že nakonec šlo o uplatnění klasického práva na sebeobranu proti ozbrojenému útoku, který již vznikl.

4.3.3 Útok na jaderný reaktor v Osiraku

Čtyři roky po incidentu šestidenní války se Izrael opakovaně uchýlil k použití zbraní zdůvodňovanému preempcí. Dne 7. června 1981 podnikl destruktivní nálet na irácký jaderný reaktor Osirak, jehož činnost měla být údajně zahájena v červnu téhož roku. Izrael zdůvodnil celou akci obavou před spuštěním reaktoru, který jak uvedly „*nezpochybnitelně spolehlivé zdroje, měl /.../ produkovat jaderné zbraně*“.⁸⁶ Izrael vnímal jaderný reaktor jako nebezpečí, protože právě Izrael měl být údajně cílem a bylo nutné ho zlikvidovat.

⁸² GRAY, Christine. *International Law and the Use of Force*, 2000, str. 112, cit. in FRANCK, Thomas M., str. 104.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ RUYS, Tom. *"Armed attack" and Article 51 of the UN Charter: evolutions in customary law and practice*. New York: Cambridge University Press, 2010, str. 280.

⁸⁵ Le général Nasser ne pense pas que Nasser voulait la guerre, *Le Monde*, 19 února 1968, cit. in tamtéž.

⁸⁶ THE OSIRAK ATTACK. *Institute for International Law and Justice: New York University School of Law* [online]. [cit. 2013-06-09]. Dostupné z: <http://www.iilj.org/courses/documents/TheOsirakAttack.pdf>.

Ospravedlněním útoku byl výkon práva na preemptivní sebeobranu v novém rozšířeném pojetí. Měla-li být potvrzena aplikovatelnost případu *Caroline* i v moderní době, zejména proti státu, který vyhrožuje jadernou zkázou, jeho tradiční pojetí by „oslabovalo vlastní a přirozené právo státu na sebeobranu“.⁸⁷ Jednání Izraele bylo okamžitě odsouzeno Radou bezpečnosti i Valným shromážděním OSN. Rada bezpečnosti označila útok Izraele za „jasné porušení Charty OSN a norem mezinárodního chování“.⁸⁸ Ve stejném duchu odsoudila akci Francie. Ta označila útok za neakceptovatelný, částečně též z důvodu toho, že při náletu zemřel francouzský technik. Obdobně Zahraniční kancelář Velké Británie odmítla legalitu útoku, který znamenal „vážné porušení mezinárodního práva a který může mít ty nejzávažnější důsledky“.⁸⁹ Velká Británie odsoudila preventivní sebeobranu a současně nevyloučila obranu preemptivní, když uvedla, že izraelský útok byl „aktem sebeobrany. Ale /.../ nebyla zde žádná okamžitá a převažující nezbytnost sebeobrany“.⁹⁰ Sierra Leone jasně konstatovala, že „argument sebeobrany je neudržitelný, pokud žádný ozbrojený útok neproběhl, ani není bezprostřední“.⁹¹ USA byly jediným státem, který výslovně podpořil koncept preemptivní sebeobrany, jednání Izraele nicméně odsoudil z důvodu nevyčerpání mírových prostředků k řešení sporů.⁹²

Část mezinárodního společenství odmítla útok zcela, ve smyslu prevence i preempce. Mexiko například uvedlo, že je „nepřijatelné dovolávat se práva na sebeobranu, nedošlo-li k ozbrojené agresi“.⁹³ Obdobný postoj pak zaujaly Brazílie, Pákistán, Liga arabských států, Jugoslávie či Rumunsko. Někteří autoři, například T. Franck, A. C. Arend & R. J. Beck, zdůrazňují fakt, že některé státy sice odsoudily koncept preemptivní sebeobrany v širším slova smyslu, současně však neodmítly její užší pojetí. Reakce mezinárodního společenství na izraelský útok na jaderný reaktor v Osiraku nedokládají jednoznačně tendenci, která by potvrdila nebo odsoudila legalitu preemptivní sebeobrany. Lze říci, že mezinárodní společenství se jednotně vyjádřilo proti širšímu pojetí preemptivní sebeobrany proti vzdáleným hrozbám.

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ UN Doc. S/PV.2282:42, 1981, cit. in BÍLKOVÁ, Veronika, op. cit. 11, str. 29.

⁹¹ UN Doc. S/PV 2283:56, 1981, cit. in tamtéž.

⁹² UN Doc. S/PV2288:16, 19 June 1981.

⁹³ UN Doc. S/PV. 2288:46, 19 June 1981.

4.3.4 Národní bezpečnostní strategie USA a útok USA proti Iráku

Legalita širšího pojetí preemptivní sebeobrany (sebeobrany preventivní) je zásadním způsobem diskutována v souvislosti s přijetím Národní bezpečnostní strategie USA v roce 2002 a útokem USA proti Iráku v roce 2003. Od teroristických útoků z 11. září 2001 USA aktivně proklamovaly nutnost zaujmout proaktivní postoj vůči teroristům a tzv. rogue states. Nový přístup, formulovaný v Národní bezpečnostní strategii ze září 2002, kladl důraz na to, že USA nemohou „*spoléhat výlučně na reaktivní přístup, jak tomu bylo v minulosti. /.../ V zájmu odvrácení či předejití nepřátelských aktů ze strany odpůrců budeme v nezbytných případech jednat preemptivně*“.⁹⁴ Bezprostřednost nových hrozeb a neschopnost efektivně odradit útočníka měly zdůvodnit rozšíření konceptu preemptivní sebeobrany ve prospěch sebeobrany preventivní, a to údajně v souladu s mezinárodním právem, které „*po staletí uznávalo, že národy nemusí utrpět útok dříve před tím, než se budou moci legálně uchýlit k sebeobraně proti silám představujícím hrozbu bezprostředního útoku*“.⁹⁵ Poněkud v rozporu s dosavadním postojem mezinárodního společenství USA deklarovaly připravenost odklonit se od tradičního pojetí bezprostřednosti a redefinovat toto obyčejové kritérium sebeobrany tak, aby nové pojetí bylo přizpůsobeno „*schopnostem a cílům dnešních nepřátel*“.⁹⁶

Krátce po zveřejnění Národní bezpečnostní strategie byla nová politika USA přijata některými státy mezinárodního společenství. Tradiční spojenci USA, zejména Izrael a Velká Británie, konceptu preventivní sebeobrany vyjádřili náklonnost. Velká Británie nepodpořila koncept výslovně, její sympatie se dají nicméně odvodit z prohlášení některých britských představitelů.⁹⁷ Austrálie a Nový Zéland omezily podporu preventivních útoků na případy, kdy útok směřuje proti teroristickým skupinám. Australský ministr zahraničních věcí R. Hill například uvedl, že mezinárodní společenství „*má přezkoumat meze práva na sebeobranu a právo /.../ vlád uchýlit se*

⁹⁴ National Security Strategy of the United States of America, The White House, Washington [online]. 2002, Chapter V, [cit. 2013-06-20]. Dostupné z: <http://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf>, str. 15.

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ BLAIR, Tony. Prime Minister's Speech at the George Bush Senior Presidential Library [online]. 2002 [cit. 2013-06-20]. Dostupné z: <http://www.guardian.co.uk/politics/2002/apr/08/foreignpolicy.iraq>.

k preemptivním (preventivnímu – dopl. autorka) *opatřením*“.⁹⁸ Rusko prevenci rovněž neodmítlo. Několik ruských představitelů uvedlo, že „*stejně jako Amerika v Iráku /.../ si Rusko vyhrazuje právo uchýlit se k ozbrojené akci, pokud to bude nezbytné, proti státu, který porušuje mezinárodní právo*“.⁹⁹ Zdrženlivější postoj zaujala Francie. Ta obecně koncepci prevence nepodpořila, současně ve svém vojenském programu pro období 2003-2008 uvedla, že je nutné, co nejdříve rozpoznat a odvrátit hrozby, a že preventivní akce není vyloučena tehdy, jde-li o hrozby jednoznačně rozpoznané a potvrzené.¹⁰⁰ Ostatní státy koncepci preventivní sebeobrany odmítly, případně nezaujaly jednoznačný postoj.

Zatímco výše uvedené reakce států svědčí o tom, že preventivní sebeobrana tentokrát nebyla jednotně odmítnuta, pozdější postoje mezinárodního společenství opětovně dokládají, že tento koncept legální není. Již před samotným útokem USA proti Iráku se většina států postavila proti možnosti prevence. Rusko, Čína, Francie, některé další evropské státy, Hnutí nezúčastněných států a Liga arabských států daly jasné najevo, že sebeobrana proti vzdálenějším hrozbám je i nadále nepřípustná.¹⁰¹ Po realizaci útoku 20. března 2003 koncept preventivní sebeobrany odmítly zejména Německo, Španělsko a Islámská konference zahraničních ministrů. Zástupce Islámské konference odsoudil princip preventivního ozbrojeného útoku za absolutně nepřípustný „*proti jakékoliv zemi a z jakéhokoli důvodu*“.¹⁰² Španělský předseda vlády prohlásil, že „*preemptivní války se nebudou opakovat již nikdy více a porušování mezinárodního práva také ne*“.¹⁰³

Útok USA proti Iráku současně inicioval diskuzi o konceptu preemptivní sebeobrany. Některé státy, zejména Irán a Alžírsko, považovaly útok na Irák za porušení mezinárodního práva z důvodu nesplnění kritérií případu *Caroline*. Zástupce

⁹⁸HILL, R. The UN Charter is outdated, International Herald Tribune, 2 December 2002, cit. in BÍLKOVÁ, Veronika, op. cit. 11, str. 35.

⁹⁹MATEJA, Peter. op. cit. 69, str. 256.

¹⁰⁰Tamtéž.

¹⁰¹Joint declaration by France, Russia, and China on resolution 1441, November 8, 2002; Déclaration commune Russie-Allemagne-France sur l'Iraq, 10 février 2003; Secretary General of the Organisation of the Islamic Conference Declares the Organisation's rejection of Military Attack against Iraq, Press Release, 18 March 2003, cit. in BÍLKOVÁ, Veronika, op. cit. 11, str. 37.

¹⁰²Final Communique of the Thirty-first Session of the Islamic Conference of Foreign Ministers, Istanbul, para. 41 (June 16, 2004), *reprinted in* Report of the Secretary-General on the Work of the Organization, UN Doc. A/58/856-S/2004/582, at 6, 13., cit in REISMAN, W. Michael a Andrea ARMSTRONG. Past and Future of the Claim of Pre-emptive Self-defense. *American Journal of International Law*. 2006, roč. 100, č. 3, str. 547.

¹⁰³Iraq Proves Pre-emptive Wars Fail: Spanish PM, AP, May 3, 2004, cit. in tamtéž.

Iránu uvedl, že akce proti Iráku „*nesplňovala žádný standard mezinárodní legitimacy. Není vedena v sebeobraně proti ozbrojenému útoku. I se značnou dávkou představivosti by Irák sotva mohl, po dvanácti letech sankcí, představovat bezprostřední nebezpečí pro národní bezpečnost útočících Mocností*“.¹⁰⁴ Libanon argumentaci právem na preemptivní sebeobranu výslovně odmítl za nepřipustnou, „*protože článek 51 Charty /.../ přiznává právo /.../ pouze tehdy, kdy nastane ozbrojený útok*“.¹⁰⁵ Většina států argumentaci právem na sebeobranu neuplatnila vůbec. USA¹⁰⁶, Velká Británie¹⁰⁷, či Austrálie¹⁰⁸ zdůvodňovaly legalitu útoku uplatněním rezoluce Rady bezpečnosti 1441 z 8. listopadu 2002, která údajně útok autorizovala. Některé jiné státy se k samotné legalitě útoku nevyjádřily vůbec a věnovaly se budoucím humanitárním aspektům krize. Z postojů států v době amerického útoku proti Iráku jednoznačně vyplývá odmítnutí preventivní sebeobrany. Preemptivní sebeobrana si získala výslovnou podporu pouze několika málo států, většina mezinárodního společenství ji nepodpořila, byť ani neodmítla a kontroverzní postavení tohoto konceptu v mezinárodním právu bylo opětovně potvrzeno.

4.3.5 Zpráva Panelu OSN a zpráva generálního tajemníka OSN

Praxe států od roku 1945 nebyla dostatečně jednotná na to, aby umožnila zaujmout jednoznačné stanovisko k legalitě preemptivní sebeobrany. Otázkou legality preemptivní sebeobrany se od roku 2003 začala zabývat expertní skupina svolaná z iniciativy generálního tajemníka OSN. Dne 2. prosince 2004 předložili její členové zprávu Panelu na vysoké úrovni k hrozbám, výzvam a změně *Bezpečnější svět: Naše sdílená odpovědnost* („zpráva Panelu OSN“), která preemptivní sebeobranu uznala za platný koncept mezinárodního práva, když uvedla: „*/.../ohrožený stát se může v souladu s dlouhodobě platným mezinárodním právem uchýlit k vojenské akci, jestliže hrozby útoku jsou bezprostřední, jiné prostředky by jej neodvrátily a akce je proporcionální*“.¹⁰⁹ Stejný postoj vyjádřila zpráva generálního tajemníka OSN *Ve větší svobodě: rozvoj, bezpečnost a lidská práva pro všechny* („zpráva generálního

¹⁰⁴ UN Doc. S/PV. 4726, 26 March 2003, cit. in RUYS, Tom. op. cit. 84, str. 317.

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ UN Doc S/2003/352, 21 March 2003, cit. in REISMAN, W. Michael a Andrea ARMSTRONG, op. cit. 102, str. 547.

¹⁰⁷ UN Doc S/2003/350, 20 March 2003, cit. in tamtéž.

¹⁰⁸ UN Doc S/2003/352, 20 March 2003, cit. in: tamtéž.

¹⁰⁹ A more secured world: Our shared responsibility, Report of the Secretary-General's High-level Panel on Threats, Challenges and Change, United-Nations, 2004, A/59/565, para 188-89, cit. in CORTEN, Olivier, op. cit. 39, str. 426.

tajemníka“) z 24. března 2005, když konstatovala, že „článek 51, který zaručuje přirozené právo suverénních států bránit se před ozbrojeným útokem, zahrnuje také bezprostřední hrozby. Právníci dlouhodobě uznávají, že [článek 51] zahrnuje útok bezprostřední i útok, který již nastal“.¹¹⁰ Z dokumentů OSN je patrná jednoznačná podpora konceptu preemptivní sebeobrany v mezinárodním právu, reakce států nicméně dokládají, že postoj mezinárodního společenství stejně jednoznačný není. Zprávu Panelu OSN i zprávu generálního tajemníka podpořila úzká skupina států.

Vzhledem k tehdejší situaci není příliš překvapivé, že mezi hlavní příznivce obou výše uvedených dokumentů patřily USA a jejich tradiční spojenci. Výše v této kapitole bylo ukázáno, že Národní bezpečnostní strategie USA z roku 2002 proklamovala nutnost přechodu k proaktivní politice, která dokáže efektivně eliminovat nové typy hrozeb a zpráva Panelu OSN i zpráva generálního tajemníka některé z těchto cílů reflektovaly. Zpráva generálního tajemníka jasně uvedla, že „stát, který je v ohrožení, nemusí čekat s použitím síly v sebeobraně do té doby, než bude skutečně napaden, za určitých okolností existuje právo na anticipatorní sebeobranu. Anticipatorní akce je součástí práva na sebeobranu a je v souladu s Chartou OSN“¹¹¹ a USA takový přístup jednoznačně uvítaly. Stejný postoj zaujaly také Austrálie, Izrael a Velká Británie. Zástupce Británie například konstatoval, že „Charta neomezuje členské státy uchýlit se k sebeobraně jen v případě vzniku ozbrojeného útoku“.¹¹² Ze států, které nejsou tradičně řazeny mezi spojence USA, vyjádřily podporu také Maroko, Uganda, Lichtenštejnsko, Švýcarsko nebo Korea. Švýcarsko se vyjádřilo v tom smyslu, že právo na sebeobranu může být uplatněno tehdy, stane-li se stát obětí ozbrojeného útoku nebo obětí útoku, který je „zcela bezprostřední“.¹¹³ Rusko připustilo, že stát je oprávněn uchýlit se k použití síly proti bezprostředně hrozícímu útoku pouze v těch případech, kdy se stal objektem teroristického útoku, a pouze tehdy, existují-li vážné důvody nasvědčující tomu, že „určitý subjekt bude takový útok nevyhnutelně opakovat“.¹¹⁴

¹¹⁰ GRAY, Christine D. *International law and the use of force*. 3rd ed. New York: Oxford University Press, 2008, xiii, 455 p. ISBN 978-019-9239-153, str. 165.

¹¹¹ USA, A/59/PV 87, 7 April 2005, 23, cit. in: CORTEN, Olivier. op. cit. 39, str. 428.

¹¹² A/ 59/PV 85, 5 April 2005, cit. in tamtéž.

¹¹³ CORTEN, Olivier, op. cit. 39, str. 429.

¹¹⁴ Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, Information and Press Department, Russian MFA Information and Press Department Commentary Regarding a Russian Media Question Concerning Possible Preventive Strikes at Terrorists' Bases, February 3, 2005, cit. in tamtéž.

Podstatná část mezinárodního společenství koncept preemptivní sebeobranu jednoznačně odmítla. Irán odmítl připustit, že by formulace článku 51 Charty OSN mohla zahrnovat bezprostřední hrozby. Zástupce Iránu konstatoval: „Zpráva uvádí, že *Právníci již dávno uznali, že [článek 51] zahrnuje bezprostřední útok, jakož i útok, který teprve hrozí*‘ (A/59/2005, para 124). Z ryze právního hlediska je však zřejmé, že ze ustanovení a smyslu Charty nebo z názorů nezávislých právníků nelze vyvodit další závěry. Různá posouzení Mezinárodního soudního dvora v rozličných případech zdůraznila, že opatření v sebeobraně jsou legitimní pouze tehdy, pokud nastane ozbrojený útok. Článek 51 v žádném případě nezahrnuje bezprostřední hrozby, a mezinárodní právo nepropůjčuje legitimitu nebezpečné doktríně preemptce“.¹¹⁵ Zástupce Alžírsko ve stejném duchu konstatoval, že „/.../ formulace článku 51 je restriktivní a právo na sebeobranu může být legitimně uplatněno a aplikováno pouze v případě ozbrojené agrese. Doktrína i judikatura nás učí, že článek 51 nezahrnuje bezprostřední útoky“.¹¹⁶ Podporu restriktivnímu výkladu práva na sebeobranu vyjádřily dále například Bělorusko¹¹⁷, Egypt¹¹⁸ či Mexiko¹¹⁹.

Vedle výše uvedených a několika dalších států je zásadní dále vyjádření Hnutí nezúčastněných zemí, čítající v té době 117 států, které zdůraznilo, že „článek 51 Charty OSN je restriktivní a uznává *přirozené právo na individuální sebeobranu v případě vzniku ozbrojeného útoku /.../ a neměl být přepsán ani nově interpretován. Tento názor je podpořen praxí OSN a je v souladu s mezinárodním právem vysloveným Mezinárodním soudním dvorem /.../. Hnutí nezúčastněných zemí zdůrazňuje hluboké znepokojení nad záměrem skupiny států jednostranně interpretovat nebo přepracovat existující právní dokument podle svých vlastních představ a zájmů /.../ a opakovaně zdůrazňuje, že integrita mezinárodně právního dokumentu musí být členskými státy zachována*“.¹²⁰ Hnutí nezúčastněných zemí neodmítlo preemptivní sebeobranu výslovně, nicméně požadavek restriktivní interpretace článku 51 Charty OSN takovému

¹¹⁵ A/59/PV.87, 7 April 2005, 17, cit. in tamtéž, str. 430.

¹¹⁶ A/59/PV.86, 6 April 2005, cit. in. tamtéž.

¹¹⁷ Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Belarus, Position of the Republic of Belarus for the 60th Session of the UN General Assembly, cit in tamtéž, str. 431.

¹¹⁸ A/59/PV/86, 6 April 2005, tamtéž.

¹¹⁹ Intervencion del embajador Juan Manuel Gomez-Robledo, Representante permanente de Mexico, en el debate sobre el informe del secretario general, Cluster II. Libertad para vivir sin Temor, 22 abril de 2005, www.un.int/mexico/2005. cit in tamtéž, str. 432.

¹²⁰ Comments of the Non-Aligned Movement on the Observations and Recommendations contained in the Report of the High-Level Panel on Threats, Challenge and Change (A/59/565, A/59/565 CORR.1), New York, 28 February, 2005, body 23-24, cit. in tamtéž.

závěru nasvědčuje. Ostatní státy, například Brazílie, Uzbekistán, Francie i některé další evropské státy, se k legalitě preemptivní sebeobrany vyjádřily velmi nejednoznačně nebo nezaujaly stanovisko žádné.

Zpráva Panelu OSN i zpráva generálního tajemníka usilují o vyjasnění preemptivní sebeobrany a její následné zakotvení v platném mezinárodním právu. Vyjádření států nicméně opětovně dokládá, že přístup k tomuto konceptu je stále nejednotný a má své četné zastánce i odpůrce. Trvalými kritiky zůstaly země Jihu a arabské státy, které výslovně požadují restriktivní interpretaci článku 51 Charty OSN. Rozšířené pojetí preemptivní sebeobrany si, oproti dřívějšímu vývoji, získalo zastání i mezi některými dalšími státy, které nepatří mezi její tradiční podporovatele. Přesto se zdá, že ani naposledy uvedené státy netrvají na vyjasnění současného stavu tohoto konceptu a aktivně neprosazují jeho zakotvení v platném právu. Závěrečná zpráva celosvětového summitu představitelů států z roku 2005 nevěnovala zvláštní pozornost konceptu preemptivní sebeobrany a toliko konstatovala, že „*příslušná ustanovení Charty dostatečně řeší širokou škálu hrozeb proti mezinárodnímu míru a bezpečnosti*“.¹²¹

4.3.6 Letecký útok na jaderné zařízení Al-Kibar v Sýrii

Dne 6. září 2007 podnikl Izrael letecký útok na rozestavěné zařízení Al-Kibar v Sýrii, údajně jaderné zařízení, a úspěšně jej zničil. Pozdější vyšetřování Mezinárodní agentury pro atomovou energii potvrdilo, že přítomnost částic na tomto místě skutečně dokládá „*možnost jaderných aktivit*“¹²². Vzhledem ke skutkovým okolnostem případu je patrná jistá podobnost s dřívějším izraelským útokem na jaderné zařízení v Osiraku v roce 1981. Na rozdíl od incidentu z roku 1981, který Izrael zdůvodňoval výkonem práva na preemptivní sebeobranu a který mezinárodní společenství jednoznačně odsoudilo, v případě útoku na zařízení Al-Kibar Izrael nikdy neobjasnil, na základě jakého titulu se k útoku uchýlil, a mezinárodní společenství zaujalo neutrální postoj.

Státy ani hlavní orgány OSN se k legalitě použití síly ze strany Izraele v zásadě nikdy nevyjádřily. Sýrie se krátce po útoku sice obrátila na Radu bezpečnosti a Valné shromáždění se stížností, ve které označila izraelský útok za „*zřejmé neoprávněné*“.

¹²¹ 2005 World Summit Outcome, A/RES/60/1, 21 October 2005, body 77-79, cit. in tamtéž, str. 434.

¹²² WEISE, Rachel A. How nuclear weapons change the doctrine of self-defense. *International Law and Politics*. 2012, roč. 44, str. 1393.

vníknutí do syrského leteckého prostoru“.¹²³ Projednání případu však nepožadovala a ani jeden z orgánů OSN nezaujal k akci stanovisko. Z jednotlivých států se k útoku výslovně vyjádřily pouze Irán, Rusko a Severní Korea¹²⁴. Tajemník Ligy arabských států útok označil za „neakceptovatelný manévr“.¹²⁵ Nedostatečná reflexe útoku ze strany mezinárodního společenství je zpravidla zdůvodňovaná nepřipraveností států vyjádřit se k incidentu, o kterém byly v té době dostupné jen omezené informace. Problematickým aspektem částečně je skutečnost, že státy se k útoku nevyjádřily ani poté, kdy v dubnu 2008 CIA objasnila rozhodné okolnosti. J. Muravchik považuje případ Al-Kibar za důkaz toho, že dochází „k intenzivnímu přehodnocení konceptu preventivní sebeobrany /.../ a k postupné změně, kdy právo zahrnuje nové sféry sebeobrany“.¹²⁶ Takový závěr je nicméně považován za menšinový, neboť jen stěží lze dovodit podporu konceptu, kterého se Izrael výslovně nedovolával. Navíc ani mezinárodní společenství se k legalitě izraelského útoku v zásadě nikdy nevyjádřilo. Někteří autoři daný stav chápou také tak, že případ Al-Kibar dokládá tendenci států upustit od zdůvodňování jednostranného použití síly, potažmo práva na preemptivní či preventivní sebeobranu. V této souvislosti je pak zajímavý postoj Mezinárodního soudního dvora, který ve věci *Vojenských a polovojenských činností v Nikaragui a proti ní* (1986) uvedl, že „jedná-li stát způsobem, který odporuje pravidlu mezinárodního práva, avšak dovolává se stanovených výjimek nebo jiného ospravedlnění v rámci daného pravidla, /.../ takové jednání pak pravidlo potvrzuje, nikoliv oslabuje“.

4.4 Preemptivní sebeobrana z pohledu současné doktríny

Nejednotnost mezistátní praxe vedla v současné doktríně ke vzniku různých názorů na legalitu preemptivní sebeobrany. Hlavní směry lze v zásadě rozdělit na tradiční přístup restriktivní a extenzivní. Oproti dřívějším obdobím, je nově patrná vyšší názorová diverzifikace mezi zastánci přístupu extenzivního. Zdá se, že restriktivní přístup k výkladu článku 51 Charty OSN, který připouští pouze sebeobranu v případě vzniku ozbrojeného útoku, se v současné mezinárodněprávní doktríně stává přístupem menšinovým. Mezi zástupce tohoto směru patří například H. Koechler či A.G.Hamid.

¹²³ UN Docs S/2007/537; A/61/1041, cit. in GARWOOD-GOWERS, Andrew. Israel's Airstrike on Syria's Al-Kibar Facility: A Test Case for the Doctrine of Pre-emptive Self-Defence? *Journal of Conflict & Security Law*. 2011, roč. 16, č. 2, str. 266.

¹²⁴ GARWOOD-GOWERS, Andrew. Israel's Airstrike on Syria's Al-Kibar Facility: A Test Case for the Doctrine of Pre-emptive Self-Defence?. *Journal of Conflict & Security Law*. 2011, roč. 16, č. 2, str. 266.

¹²⁵ Tamtéž.

¹²⁶ Tamtéž, str. 285.

H. Koechler trvá na restriktivním výkladu článku 51 Charty OSN, který se dle jeho názoru „vztahuje na útoky post factum“.¹²⁷ Podle A. G. Hamida by státy měly „podporovat dodržování Charty a pomoci Radě bezpečnosti k tomu, aby se stala ústředím, které bude reagovat na hrozby mezinárodnímu míru a bezpečnosti“.¹²⁸ V nedávné době se k restriktivnímu výkladu sebeobrany přiklonil také Institut mezinárodního práva, který uvedl, že v případě hrozby ozbrojeným útokem „je oprávněna rozhodnout o použití síly pouze Rada bezpečnosti“.¹²⁹

Podstatná část současné mezinárodněprávní doktríny, reprezentovaná například A. Garwood-Gowersem, Ch. Greenwoodem, Ch. Joynerem či N. A. Shahem, uznává preemptivní sebeobranu za platný institut současného mezinárodního práva. Sebeobrana preventivní je i v jejich pojetí nadále nepřipustná. Podle A. Garwood-Gowerse mezistátní praxe od roku 2001 dokládá, že „mezinárodní obyčejové právo uznává právo na preemptivní sebeobranu, které dovoluje v nezbytných případech a přiměřeným způsobem použít sílu k odvrácení bezprostřední hrozby ozbrojeným útokem“.¹³⁰ Obdobně Ch. Greenwood uvádí, že „/.../ právo na sebeobranu zahrnuje právo anticipatorní sebeobrany v případech, kdy stát čelí bezprostřední hrozbě“.¹³¹ Koncept preemptivní sebeobrany se těší velkému zájmu také ve sféře kybernetických útoků. T. D. Gill a P. A. L. Ducheine považují preempci za legální výkon práva na sebeobranu v těch případech, kdy „směřuje proti zřejmé a jednoznačné hrozbě ozbrojeným útokem, který má být realizován v nejbližší budoucnosti“.¹³² Zástupci tohoto směru podmiňují legální výkon preemptivní akce restriktivním výkladem kritérií stanovených v případě Caroline.

Vedle výše uvedeného přístupu, který do určité míry reflektuje mezistátní praxi od roku 1945, část stoupenců extenzivního výkladu považuje za přípustné také právo na sebeobranu preventivní. Mezi představitele tohoto přístupu patří například M. Koskenniemi, M. N. Schmitt, A.D. Sofaer či J. Yoo. A. D. Sofaer připouští

¹²⁷ Cit. in BÍLKOVÁ, Veronika, op. cit. 11. str. 39.

¹²⁸ HAMID, Abdul Ghafur. The Legality of Anticipatory Self-defence in the 21st Century World Order: A Re-Appraisal. *Netherlands International Law Review*. 2007, roč. 54, č. 3, str. 490.

¹²⁹ Institut de Droit International: *Present Problems of the Use of Force in International Law, Resolution No. 10A*, [online]. 2007 [cit. 2013-06-23]. Dostupné z: http://www.idi-ii.org/idiE/resolutionsE/2007_san_02_en.pdf.

¹³⁰ GARWOOD-GOWERS, Andrew, op. cit. 124, str. 279.

¹³¹ Cit. in BÍLKOVÁ, Veronika, op. cit. 11, str. 40.

¹³² GILL, Terry D. a Paul A. G. DUCHEINE. Anticipatory Self-Defense in the Cyber Context. *International Law Studies*, 2013, roč. 89, str. 470.

preventivní zásah jako součást přirozeného práva na sebeobranu v těch případech, kdy „hrozí, že budou použity zbraně hromadného ničení /.../,“¹³³ a po „vyčerpání všech rozumných mírových prostředků“.¹³⁴ Někteří autoři tohoto směru dále nesouhlasí s restriktivním výkladem kritéria bezprostřednosti, které se tímto stává v současné době prakticky neaplikovatelné. J. Yoo považuje restriktivní interpretaci kritéria bezprostřednosti za neudržitelnou, protože „s nástupem jaderných a jiných ozbrojených zbraní se dramaticky zvýšilo riziko nebezpečí a význam časového hlediska byl oslaben“. C. Antonopoulos zase upozorňuje na skutečnost, že povinnost státu prokázat bezprostřednost hrozby „podstatně omezuje případy úspěšného uplatnění preemptivní sebeobrany bez námitek třetích států“.¹³⁵ Poměrně extrémní přístup k interpretaci práva na sebeobranu zaujímá M. Glennon, který ne zcela přesvědčivě uvádí, že „tolik států používalo sílu tak pravidelně a v tak rozličných situacích, že už není možno říci, že by jakákoliv obyčejová norma státní praxe omezovala použití síly“.¹³⁶

¹³³ SOFAER, Abraham D. On the Necessity of Pre-emption. *European Journal of International Law*. 2003, roč. 14, č. 2, str. 226.

¹³⁴ Tamtéž.

¹³⁵ ANTONOPOULOS, Constantine. Force by Armed Groups as Armed Attack and the Broadening of Self-defence. *Netherlands International Law Review*. 2008, roč. 55, č. 2, str. 178.

¹³⁶ GLENNON, M. The Fog of Law: Self-Defense, Inherence, and Incoherence in Article 51 of the United Nations Charter, 25 *Harvard Journal of Law and Public Policy*, 2002, str. 554, cit. in BÍLKOVÁ, Veronika, op. cit. 11, str. 39.

Závěr

Preemptivní sebeobrana není v mezinárodním právu zcela novým konceptem. První zmínky o ní pochází již z období tradičního mezinárodního práva. Otázka legality preemptivní sebeobrany v mezinárodním právu se stává spornou až s přijetím Charty OSN v roce 1945, kdy je formálně zakotveno právo státu na individuální sebeobranu v článku 51 Charty OSN. Od této doby se objevují spory o rozsah tohoto práva. Nejednotnost názorů na tuto problematiku vedla krátce po přijetí Charty OSN ke zformování dvou základních doktrinárních přístupů, extenzivního a restriktivního, které pojímají rozsah práva na sebeobranu následujícím způsobem. Zastánci přístupu extenzivního považují koncept preemptivní sebeobrany za legální, neboť Charta OSN nenahradila obyčejovou sebeobranu existující v době jejího přijetí. Zastánci přístupu restriktivního zastávají názor přesně opačný a koncept preemptivní sebeobrany odmítají jako nepřipustný, neboť s přijetím Charty OSN obyčejová sebeobrana zanikla. Pro účely zhodnocení legality preemptivní sebeobrany v současném mezinárodním právu nejsou názory mezinárodněprávní doktríny z období po přijetí Charty OSN stěžejní směrnici.

Pro zhodnocení legality preemptivní sebeobrany neposkytuje zásadní odpovědi ani rozhodovací činnost Mezinárodního soudního dvora. Mezinárodní soudní dvůr měl sice příležitost vyjádřit se k otázce legality preemptivní sebeobrany ve věci *Vojenských a polovojenských činností v Nikaragui a proti ní* v roce 1986. Této příležitosti však nevyužil, když výslovně odmítl zaujmout jednoznačný názor na postavení konceptu preemptivní sebeobrany v mezinárodním právu. Jeho přístup k této problematice přesto nelze hodnotit tak, že svým rozhodnutím podpořil restriktivní pojetí práva na sebeobranu. Mezinárodní soudní dvůr ve výše uvedeném rozhodnutí totiž uvedl, že článek 51 Charty OSN nevylučuje veškerou obyčejovou regulaci sebeobrany, která existovala v době přijetí Charty OSN. Mezinárodní soudní dvůr výslovně potvrdil obyčejovou sebeobranu jako součást mezinárodního práva a obyčejové podmínky proporcionality a nezbytnosti jako platná kritéria jejího legálního výkonu. Současně však nelze konstatovat, že by Mezinárodní soudní dvůr jednoznačně podpořil přístup extenzivní. Podmínku bezprostřednosti, která je zastánci extenzivního přístupu opakovaně zdůrazňovaná jako součást obyčejové sebeobrany, Mezinárodní soudní dvůr za součást obyčejového práva výslovně nepotvrdil.

Zásadní odpovědi pro zhodnocení legality preemptivní sebeobrany v současném mezinárodním právu poskytuje praxe států po roce 1945. Z mezistátní praxe po roce 1945 není patrné, že by koncept preemptivní sebeobrany byl jednoznačně odmítnut. Současně je nutno upozornit, že argumentace právem na preemptivní sebeobranu nebyla v žádném z klíčových incidentů uplatněna zásadním způsobem. Námořní blokáda Kuby v roce 1962 byla oficiálně zdůvodněna tím, že byla autorizována rezolucí Organizace amerických států. Incident šestidenní válka byl hodnocen více jako výkon sebeobrany proti již existujícímu ozbrojenému útoku, nikoliv jako výkon sebeobrany proti útoku, který bezprostředně hrozí. K uplatnění práva na preemptivní sebeobranu ve skutečnosti nedošlo ani v případě útoku na jaderný reaktor v Osiraku v roce 1981. Izrael se totiž dovolával sebeobrany preventivní, která byla mezinárodním společenstvím jednomyslně odsouzena. Koncept preventivní sebeobrany byl opětovně odmítnut po útoku USA proti Iráku v roce 2003. Od roku 2001 je v mezistátní praxi nicméně patrná zvýšená podpora konceptu preemptivní sebeobrany. Zpráva Panelu OSN z roku 2004 a zpráva generálního tajemníka OSN z roku 2005 shodně konstatovaly, že preemptivní sebeobrana je legálním institutem platného mezinárodního práva. Tento závěr byl následně uznán zejména USA, Velkou Británií a Izraelem. Vedle těchto tradičních zastánců preemptivní sebeobrany, byla legalita tohoto konceptu podpořena nově i některými dalšími státy, například Švýcarskem či Marokem. V této souvislosti však nelze přehlédnout skutečnost, že podstatná část mezinárodního společenství, zejména státy Latinské Ameriky, Asie a Afriky, závěry výše uvedených zpráv odmítla a podpořila restriktivní pojetí práva na sebeobranu.

Z výše uvedeného přehledu je patrné, že mezistátní praxe po roce 1945 nepředstavuje jednotnou a reprezentativní praxi, která by spolehlivě doložila vznik nové obyčejové normy způsobilé potvrdit legalitu konceptu preemptivní sebeobrany v současném mezinárodním právu. Vzhledem k této skutečnosti se tato práce přiklání k závěru, že za současného právního a faktického stavu lze jen stěží považovat preemptivní sebeobranu za legální institut platného mezinárodního práva. Je však nutno upozornit, že podstatná část současné mezinárodněprávní doktríny se staví k možnostem legality preemptivní sebeobrany podstatně vstřícněji. Významná podpora je zřejmá zejména mezi autory angloamerického prostředí.

Seznam pramenů a použité literatury

A. Prameny

1. Legislativní dokumenty / mezinárodní smlouvy

Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 30/1947 Sb., o chartě Spojených národů a statutu Mezinárodního soudního dvora, sjednaných dne 26. června 1945 na konferenci Spojených národů o mezinárodní organizaci, konané v San Francisku.

2. Soudní rozhodnutí

Rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora

Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Judgment, I.C.J. Reports, 2005.

Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I.C.J. Reports, 1996.

Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), I.C.J. Reports, 1986.

North Sea Continental Shelf (Federal Republic of Germany v. Netherlands), I.C.J. Reports, 1969.

B. Literatura

1. Monografie

BROWNLIE, Ian. *Principles of public international law*. 7th ed. New York: Oxford University Press, 2008, li, 784 s. ISBN 978-019-9217-700.

CORTEN, Olivier. *The Law Against War: The Prohibition on the Use of Force in Contemporary International Law*. Oxford: Hart, 2012. ISBN 978-184-9463-584.

CRAWFORD, James a Martti KOSKENNIEMI. *The Cambridge Companion to International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. ISBN 978-0-521-19088-6.

ČEPELKA, Čestmír, Vladislav DAVID. *Úvod do teorie mezinárodního práva*. Vyd. 1. Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1983, 201 s. Spisy Právnické fakulty University J.E. Purkyně v Brně, sv. 51.

ČEPELKA, Čestmír a Pavel ŠTURMA. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2008, xli, 840 s. Právnické učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-1797-289.

DINSTEIN, Yoram. *War, aggression and self-defence*. 4. ed. Cambridge [u.a.]: Cambridge Univ. Press, 2005, xxviii, 300 s. ISBN 05-216-1631-X.

FRANCK, Thomas M. *Recourse to force: state action against threats and armed attacks*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. ISBN 05-110-2061-9.

GRAY, Christine D. *International law and the use of force*. 3rd ed. New York: Oxford University Press, 2008, xiii, 455 s. ISBN 978-019-9239-153.

HIGGINS, Rosalyn. *Problems and process: international law and how we use it*. 1st issued in pbk. 1995. Oxford: Clarendon Press, 1995, xxvii, 274 s. ISBN 978-019-8764-106.

LUBELL, Noam. *Extraterritorial use of force against non-state actors*. 1st pub. Oxford: Oxford University Press, 2010, xix, 288 s. Oxford monographs in international law. ISBN 978-019-9584-840.

MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné: jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. 5. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, 551 s. ISBN 978-80-210-4474-6.

ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé, obchodní*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 473 s. Vysokoškolské učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3801-816.

RUYS, Tom. *"Armed attack" and Article 51 of the UN Charter: evolutions in customary law and practice*. New York: Cambridge University Press, 2010, xxx, 585 s. ISBN 978-052-1766-647.

STÜRCHLER, Nikolas. *The Threat of Force in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, xxi, 358 s. ISBN 05-218-7388-6.

ŠTURMA, Pavel. *Casebook: výběr případů z mezinárodního práva veřejného*. 2. dopl. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2010, 246 s. Scripta iuridica, 8. ISBN 978-808-7146-378.

2. Články

BÍLKOVÁ, Veronika. Preemptivní a preventivní sebeobrana z pohledu mezinárodního práva. *Acta Universitatis Carolinae Iuridica. Odpověď mezinárodního práva na hrozby mezinárodní bezpečnosti*. 2005, č. 3.

GARWOOD-GOWERS, Andrew. Israel's Airstrike on Syria's Al-Kibar Facility: A Test Case for the Doctrine of Pre-emptive Self-Defence?. *Journal of Conflict & Security Law*. 2011, roč. 16, č. 2.

GILL, Terry D. a Paul A. G. DUCHEINE. Anticipatory Self-Defense in the Cyber Context. *International Law Studies*. 2013, roč. 89.

GREEN, James A. a Francis GRIMAL. The Threat of Force as an Action in Self-Defense Under International Law. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*. 2011, roč. 44, č. 2.

HAMID, Abdul Ghafur. THE LEGALITY OF ANTICIPATORY SELF-DEFENCE IN THE 21ST CENTURY WORLD ORDER: A RE-APPRAISAL. *Netherlands International Law Review*. 2007, roč. 54, č. 3.

MATEJA, Peter. The politics of self-defence: beyond a legal understanding of international norms. *Cambridge Review of International Affairs*. 2011, roč. 24, č. 2.

MRÁZEK, Josef. Zákaz použití síly a hrozby silou, sebeobrana a svépomoc v mezinárodním právu. *Studie z mezinárodního práva*. 1988, roč. 21.

PARTAN, Daniel G. THE CUBAN QUARANTINE:SOME IMPLICATIONS FOR SELF-DEFENSE. *Duke Law Journal*. 1963, roč. 12, č. 4.

REISMAN, W. Michael a Andrea ARMSTRONG. Past and Future of the Claim of Pre-emptive Self-defense. *American Journal of International Law*. 2006, roč. 100, č. 3.

ROSCINI, Marco. THREATS OF ARMED FORCE AND CONTEMPORARY INTERNATIONAL LAW. *Netherlands International Law Review*. 2007, roč. 54, č. 2.

SHAH, N. A. Self-defence, Anticipatory Self-defence and Pre-emption: International Law's Response to Terrorism. *Journal of Conflict and Security Law*. 2007, roč. 12, č. 1.

SOFAER, Abraham D. On the Necessity of Pre-emption. *European Journal of International Law*. 2003, roč. 14, č. 2.

3. Akademické práce

KITTRICH, Jan. *Právo na sebeobranu v současném mezinárodním právu*. Praha, 2012. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze.

4. Internetové zdroje

GREENWOOD, Christopher. Role of the International Court of Justice in the Global Community. [online]. 2011 [cit. 2013-06-09]. Dostupné z: <http://www.pnu.ac.ir/portal/File/ShowFile.aspx?ID=73612fff-6518-4712-b8a2-094d988f9969>.

Institut de Droit International: Present Problems of the Use of Force in International Law, Resolution No. 10A, [online]. 2007 [cit. 2013-06-23]. Dostupné z: http://www.idi-il.org/idiE/resolutionsE/2007_san_02_en.pdf.

National Security Strategy of the United States of America, The White House, Washington [online]. 2002 [cit. 2013-06-20]. Dostupné z: <http://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf>

THE OSIRAK ATTACK. *Institute for International Law and Justice: New York University School of Law* [online]. [cit. 2013-06-09]. Dostupné z: <http://www.iilj.org/courses/documents/TheOsirakAttack.pdf>.

Seznam zkratek

Soud (Mezinárodní soudní dvůr)

Statut (Statut Mezinárodního soudního dvora)

Charta OSN (Charta Organizace spojených národů)

Summary

The legality of pre-emptive self-defence

The Master's thesis deals with one of the key issues of current International Law, the right to pre-emptive self-defence. The work is divided into six parts, including introduction, four chapters and conclusion. After an introductory part the first chapter deals with the sources of international laws regulating the right to pre-emptive self-defence, their system and the way in which they interact with each other. The main attention is devoted to the primary sources of international law regulating the right to pre-emptive self-defence, such as the U.N. Charter and customary international law. This chapter also analyses the impact of subsidiary sources on the regulation of the right to pre-emptive self-defence, mainly the judicial decisions of the International Court of Justice and the teachings of the most highly qualified publicists. The second chapter first focuses on the concept of classical self-defence. It then goes on to examine the two traditional doctrinal approaches to the interpretation of the scope of the right to self-defence, the restrictive school of thoughts and the extensive school of thoughts. The next chapter relates to the prohibition of the use of force under international law. The last chapter first analyses the concept of pre-emptive self-defence from the historical perspective. The first part of this chapter examines Caroline case, where the development of conditions of pre-emptive self-defence comes from, and the historical development of the use of force and the right to self-defence in international relations. This chapter also includes a short analysis of judicial decisions given by the International Court of Justice dealing with the concept of pre-emptive self-defence. Significant part of the last chapter explores the development of state practice since 1945. Finally, a brief overview of the latest doctrinal opinions on the current status of pre-emptive self-defence under current international law is provided.

Klíčová slova

Prameny mezinárodního práva (*sources of international law*)

Preemptivní sebeobrana (*preemptive self-defence*)

Preventivní sebeobrana (*preventive self-defence*)